

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
Навчально-науковий Інститут лісового і садово-паркового господарства
Кафедра лісівництва

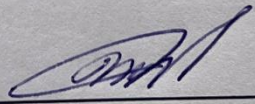
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

Ресурси дикої свині (*Sus scrofa L.*) та їх раціональне використання в угіддях
філії «Колківське лісове господарство» ДП «Ліси України»

Спеціальність 205 Лісове господарство
(код і назва)
Освітньо-професійна програма 205.2 Мисливське господарство
(код і назва)

Керівник

проф. Хоєцький П. Б.

Виконав ст. гр. МГ-61м

Брик П. С.

Рецензент:

доц. Шукель І. В.

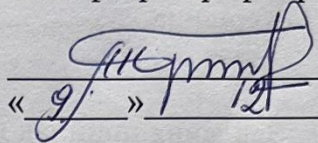
Львів – 2024

Міністерство освіти і науки України
Національний лісотехнічний університет України

Інститут: лісового і садово-паркового господарства
Кафедра: лісівництва
Освітній ступінь: магістр
Спеціальність: 205 - Лісове господарство
Освітньо-професійна програма: Мисливське господарство

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Зав. кафедри проф. Криницький Г.Т.

« 9 » _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Брику Петру Сергійовичу

Тема роботи: Ресурси дикої свині (*Sus scrofa* L.) та їх раціональне використання в угіддях філії «Колківське лісове господарство» ДП «Ліси України» затверджена наказом по університету від «16» вересня 2024 р. № С-706

2. Термін здачі студентом закінченого проекту (роботи): 3.12.2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: літературні джерела; матеріали мисливського впорядкування та таксації звірів; матеріали лісовпорядкування; матеріали польових досліджень життєдіяльності свині дикої.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які належить розробити): вступ, огляд література; програма та методика робіт; життєдіяльність дикої свині в угіддях філії; заходи з оптимізації умов існування дикої свині; висновки; список літератури, додатки.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): проведені біотехнічні заходи в угіддях філії «Колківське ЛГ»; реалізація ліцензій та відстрільних карток за останні роки; чисельність дикої свині в угіддях філії «Колківське ЛГ»; щільність дикої свині в угіддях філії «Колківське ЛГ»; заходи з охорони фауни у філії «Колківське ЛГ»; добування шкідливих тварин і птахів в угіддях філії «Колківське ЛГ».

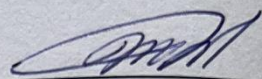
6. Консультанти по проекту з зазначенням розділів

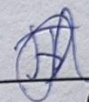
Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

7. Дата видачі завдання: 5.08.2024 р.

Керівник

Завдання прийняв до виконання :

(підпис)

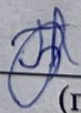

(підпис)

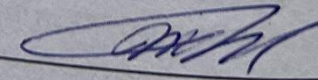
КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Отримання вихідного завдання	5.08.2024	виконано
2.	Опрацювання літературних джерел	6.08.2024-13.08.2024	виконано
3.	Проведення польових робіт	14.08.2024-12.09.2024	виконано
4.	Опрацювання зібраного фактичного матеріалу	12.09.2024-1.10.2024	виконано
5.	Написання загальних розділів роботи	1.10.2024-21.10.2024	виконано
6.	Опрацювання спеціальної частини	22.11.2024-4.11.2024	виконано
7.	Комп'ютерний набір тексту	5.11.2023-25.11.2023	виконано
8.	Оформлення додаткового матеріалу	26.11.2023-2.12.2023	виконано
9.	Здача завершеної роботи	3.12.2023	виконано

Студент-дипломник

Керівник роботи

(підпис)

(підпис)

УДК 637.7

Брик П. С. Ресурси дикої свині (*Sus scrofa* L.) та їх раціональне використання в угіддях філії «Колківське лісове господарство» ДП «Ліси України». Кваліфікаційна робота магістра. – Львів: НЛТУ України, 2024. – 65 с.

Анотація

У кваліфікаційній роботі проаналізовано біологію та екологію свині дикої. Проведено аналіз мисливськогосподарської діяльності філії «Колківське лісове господарство». У філії проводяться значні біотехнічні заходи, але внаслідок російської агресії полювання не проводять, надходження відсутні. Запропоновані заходи з оптимізації умов існування виду у мисливських угіддях філії, які включають регуляцію чисельності хижаків, охорону угідь, біотехнію. Приведено особливості життєдіяльності дикої свині у залежності від періоду року. Запропоновані шляхи раціонального використання поголів'я із врахуванням статевої та вікової структури.

Ключові слова: *Sus scrofa*, динаміка чисельності, типологія угідь, бонітет угідь, біотехнія.

Рис. 9, Табл. 10, бібліогр. 38.

Brik P. S. Resources of the wild pig (*Sus scrofa* L.) and their rational use in the lands of the “Kolkiv Forestry” branch of the State Enterprise “Forests of Ukraine”. Master's qualification work. – Lviv: NLTU of Ukraine, 2024. – 65 p.

Abstract

The biology and ecology of the wild boar was analyzed in the qualification work. An analysis of the hunting activities of the Kolkiv Forestry” branch was carried out. The branch carries out significant biotechnical measures, but due to Russian aggression, hunting is not carried out, and there are no revenues. Proposed measures to optimize the conditions for the existence of the species in the hunting grounds of the branch, which include the regulation of the number of predators, land protection, biotechnology. The peculiarities of the life activity of a wild pig depending on the period of year are given. Proposed ways of rational use of livestock, taking into account the gender and age structure.

Keywords: *Sus scrofa*, population dynamics, land typology, land quality, biotechnology.

Fig. 9, Table 10, bibliography. 38.

Зміст

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ СВИНІ ДИКОЇ	6
1.1. Вплив дикої свині на лісові екосистеми	6
1.2. Вплив факторів середовища на дику свиню	10
1.3. Вплив хижаків на чисельність дикої свині	11
1.4. Вплив захворювань на популяцію виду	12
1.5. Характеристика м'яса дикої свині	14
РОЗДІЛ 2. ПРОГРАМА, МЕТОДИКА РОБІТ І ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ	16
2.1. Мета і програма робіт	16
2.2. Методика робіт	17
2.3. Об'єкт досліджень	18
РОЗДІЛ 3. РОЗТАШУВАННЯ ТА МИСЛИВСЬКОГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ФІЛІЇ	22
3.1. Місцезнаходження філії та природно-кліматичні умови ..	22
3.2. Мисливськогосподарська діяльності філії	24
РОЗДІЛ 4. ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ДИКОЇ СВИНІ В УГІДДЯХ ФІЛІЇ «КОЛКІВСЬКЕ ЛГ»	28
4.1. Зимовий сезон	28
4.2. Весняний сезон	31
4.3. Літній сезон	33
4.4. Осінній сезон	34
4.5. Типологія угідь філії	36
4.6. Середній бонітет угідь та оптимальна чисельність дикої свині	39
РОЗДІЛ 5. ЗАХОДИ З ОПТИМІЗАЦІЇ УМОВ ІСНУВАННЯ СВИНІ ДИКОЇ	41
5.1. Основи експлуатації поголів'я свині дикої	41
5.2. Підгодівля дикої свині	46
5.3. Профілактичні заходи в угіддях філії	51
5.4. Регулювання чисельності хижаків	54
5.5. Охорона мисливських угідь	56
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

У другій половині ХХ ст. мисливствознавці, біологи почали приділяти істотну увагу вивченню екології, територіальній поведінці, структурі популяцій мисливських тварин, зокрема дикої свині. Інтерес до даної проблеми виник внаслідок необхідності вирішувати практичні питання з регулювання чисельності дикої свині, раціонального використання ресурсів виду. Вивчення цих питань, а також динаміки чисельності, зміни структури стад, пристосування і вплив умов середовища на поголів'я дикої свині, має особливе значення при експлуатації популяції виду.

У другій половині ХХ ст., за винятком 90-х років минулого століття, істотне збільшення чисельності дикої свині в Україні супроводжувалося широким розселенням виду, що призвело до перегляду значення тварини у мисливському господарстві. Дика свиня була основним об'єктом полювання в угіддях країни, її добували у значних обсягах. Після зменшення популяції виду у 90-х роках ХХ ст., на початку ХХІ ст. знову зареєстроване збільшення чисельності. Внаслідок цього, в деяких регіонах дика свиня почали приносити шкоду лісовим біогеоценозам, а особливо – сільському господарству.

Однак, проникнення в Україні африканської чуми свиней призвела до зменшення чисельності популяції, у деяких регіонах було проведено депопуляцію виду, але дика свиня залишається бажаним об'єктом для полювання. Тому метою магістерської роботи є аналіз чисельності та перспектив відтворення дикої свині з наступним раціональним використанням поголів'я у мисливських угіддях «Колківське лісове господарство» ДП «Ліси України». Об'єктом дослідження є дика свиня в угіддях філії «Ківерцівське лісове господарство», а предметом – умови існування та шляхи раціонального використання поголів'я.

РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ СВИНІ ДИКОЇ

1.1. Вплив дикої свині на лісові екосистеми

Біології та екології дикої свині присвячені ряд робіт українських науковців, які у свої публікаціях розглядали питання морфології, систематики, господарського значення дикої свині (Делеган та ін., 2005; Корнеев, 1970; Корнеев, Кричевская, 1967; Рудишин та ін., 1987; Сокур, 1960; Татаринов, 1956). Зусиллями вітчизняних та зарубіжних дослідників були зібрані і до деякої міри узагальненні значні матеріали із екології, етології кабана. Свиня дика на території України з найдавніших часів є основним об'єктом полювання. На сьогодні особливості екології, біології та етології виду достатньо вивчені (Волох, 2002; Гузій та ін., 2017; Татаринов, 1973). Однак деякі питання залишаються не з'ясованими, зокрема вплив звірів на природне відновлення лісів (Ходзінський, 2005).

В останній період у мисливських господарствах країни питанням розведення дикої свині приділяють значну увагу, що ґрунтується з одного боку – в угіддя мисливських господарств випускають цінний об'єкт полювання, з іншого – вид, в процесі життєдіяльності, позитивно впливає на природне середовище. Дослідники намагалися встановлення значення дикої свині у відновленні лісу. Часто лісівники негативно висловлюються, заперечують позитивний вплив звіра на лісовідновлення ґрунтуючись не на конкретних фактах або достовірних матеріалах, а на результатах поверхневих досліджень. Оскільки лісовідновлення залежить від наявності необхідної кількості плодів (жолуді, горішки бука, крилатки липи, клена та ін.) на певній площі, які є основним кормом диких свиней, вони зменшують інтенсивність природного лісовідновлення, наносячи шкоду лісовому господарству.

Багаточисельні спостереження стверджують, що на відміну від багатьох інших тварин, таким як мишоподібні гризуни, білка, борсук, козуля, олень, дика свиня не тільки поїдають насіння рослин, але й переривають підстилку

покриваючи насіння ґрунтом, створюючи сприятливі умови для їх проростання. Все це свідчить про те, що дика свиня є виключно позитивним звіром, позитивно впливає на ґрунтоутворення і природне лісовідновлення. Поряд з тим у живленні дикої свині істотне значення мають і тваринні корми. Згідно досліджень, рослинні корми трапляються в 94% всіх проаналізованих даних з живлення звіра, а тваринні корми – в 68,7% (Корнеев, Кричевская, 1967). Особливо часто збільшується частота траплянь тварин у живленні дикої свині у період масового розмноження шкідливих комах (в першу чергу хрущів). На Поліссі дикі свині часто у насадженнях розшуковують личинки і лялечки комах (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Вплив дикої свині на ліс (Рудниківське лісництво, філія «Колківське ЛГ»)

Також часто у живленні дикої свині реєстрували мишоподібних гризунів, вони трапляються в 6% від всіх проаналізованих даних. Виявлено, що звірі іноді добувають запаси жолудів або букових горіхів із нір лісових мишей на глибині понад 70 см. Руйнуючи нори і гніздові камери мишоподібних гризунів, кабан добуває також і дрібних звірків. У роки масового розмноження мишоподібних

гризунів їх чисельність у раціоні кабана істотно збільшується. У цьому полягає значення дикої свині у регулюванні шкідників лісу. Згідно досліджень німецьких науковців, насадження із значною щільністю диких свиней, рідко пошкоджують шкідливі комахи, а в лісових масивах, де кабани відсутні, насадження страждають від шкідливих комах.

Однак, у лісовому господарстві звірі можуть наносити шкоду, особливо у господарствах, де проводиться значні лісокультурні роботи. Якщо розсадники неогороджені із свіжими посадками жолудів або молодих сіянців дуба кабан може наносити суттєву шкоду (Білий, 2005).

Взимку дика свиня часто пошкоджує молоді, трьох-чотирьох річні соснові насадження. У пошуках корму вони розривають ґрунт вздовж рядів посадок і поїдає корені молоді сосни. Негативний вплив проявляється у масовому знищенні дикою свинею дощових черв'яків, які відіграють важливу роль у ґрунтоутворенні. Риття ґрунту у пошуках коренеплодів, личинок і дрібних хребетних може викорінювати рослини, порушуючи їхні кореневі системи та зменшуючи здатність до відновлення. Риття створює відкриті площі, які можуть бути заселені іншими рослинами, включаючи інвазивні види. Це змінює біорізноманіття і структуру рослинного покриву. Дикі свині споживають різні частини рослин, включаючи корені, бульби, плоди, жолуді, траву та молоді пагони збільшуючи домінування видів, які менш уразливі до поїдання або здатні до швидшого відновлення.

Життєдіяльність дикої свині впливає на фізичні та хімічні властивості ґрунту. Риття свиней сприяє аерації ґрунту, що може поліпшувати його структуру та дренаж. Однак надмірне риття може призвести до ерозії та втрати верхнього шару ґрунту. Діяльність свиней призводить до змішування різних шарів ґрунту, що впливає на розподіл поживних речовин і мікроорганізмів. Цей вплив може бути як позитивним, так і негативним залежно від інтенсивності риття. Органічні рештки, залишені свинями, збагачують ґрунт поживними речовинами, що сприяє зростанню рослин. Водночас, екскременти свиней також можуть збільшувати вміст поживних речовин у ґрунті. Інтенсивне риття може

призвести до вимивання поживних речовин із ґрунту, особливо у вологих умовах або на схилах (Бондаренко, та ін., 1993).

При спільному існуванні з іншими ратичними можуть виникнути між ними конкуренція за корми. Лось, олень благородний і козуля можуть мешкати в тих же біотопах, що і дика свиня, що створює просторову конкуренцію за життєвий простір. Це може впливати на доступність укриття і безпечних місць для відпочинку і розмноження.

Конкуренція з іншими видами тварин, такими як лось, олень благородний та козуля, може мати різний вплив на дику свиню. Конкуренція проявляється в освоєнні кормових ресурсів. Лось, олень благородний, козуля і дика свиня можуть конкурувати за схожі види кормів, особливо в періоди їх нестачі. Ці тварини можуть споживати трави, коренеплоди, жолуді, ягоди та іншу рослинність, які є спільними в їхньому раціоні. Конкуренція за корми може посилюватися в зимовий період або у період засух, коли природні ресурси обмежені. У такі періоди дика свиня страждає від недоїдання через конкуренцію з іншими видами (Бабіч, Камінецький, 2008).

Простежується також специфіка живлення ратичних. Хоча ці види частково конкурують за корми, вони також мають певні відмінності у харчових вподобаннях. Надмірне випасання трав'яними тваринами зменшує кількість рослинності, доступної для свиней. Конкуренція впливає на міграційні маршрути тварин, змушуючи їх шукати нові території з меншою конкуренцією. Лось може більше використовувати заболочені та водяні території, тоді як свиня частіше шукає укриття в лісах і чагарниках. Пряма агресія між лосем, оленем благородним і дикою свинею трапляється рідше, але конкуренція за ресурси може призводити до стресу та змін у поведінці. Дика свиня уникає певних територій, де частіше трапляються інші види тварин, щоб уникнути конкуренції або агресії.

Конкуренція між дикою свинею, лосем, оленем благородним та козулею впливає на доступність кормів, використання простору, здоров'я та поведінку цих тварин. Хоча конкуренція може призводити до певних труднощів, вона

також сприяє екологічній рівновазі та розподілу ресурсів у природному середовищі (Яриш, 2005).

Аналізуючи позитивний та негативний вплив життєдіяльності дикої свині у лісових угіддях, необхідно зазначати, що при правильному веденні господарства можна досягнути майже повної ліквідації негативного впливу цього звіра у лісових масивах. З цією метою необхідно забезпечити надійну охорону розсадників, молодих культур шляхом огороження, виконувати рекомендовані для мисливських господарств біотехнічні заходи, а також обмежити чисельність дикої свині до п'яти-шести голів на 1000 га лісових угідь.

1.2. Вплив факторів середовища на дику свиню

Погодні умови значно впливають на життя і поведінку дикої свині. Сильні морози можуть викликати стрес у диких свиней, що впливає на їхнє здоров'я. У холодні періоди свині витрачають більше енергії на підтримку тепла тіла, що підвищує потребу в калорійному живленні. У такий період свині активно шукають укриття, щоб захиститися від холоду. Вони можуть використовувати природні сховища, такі як густі зарості, або рити ями у землі. Високі температури можуть призводити до перегрівання. Свині використовують водоймища або грязьові ванни для охолодження, оскільки грязь допомагає регулювати температуру тіла і захищає від комах.

Під час спеки свині знижують рівень активності, щоб уникнути перегрівання, і часто активніші вранці або ввечері, коли температура нижча. Опади сприяють зростанню рослинності, що забезпечує свиням доступ до свіжої трави та коренеплодів. Також дощі наповнюють водойми, які використовуються свинями для пиття та купання.

Надмірні опади можуть призводити до заболочення територій, що ускладнює пересування і пошук корму. У сезон дощів свині можуть уникати низинних областей, щоб не застрягти в болоті. Глибокий сніг ускладнює пошук корму, оскільки диким свиням важко розрити землю в пошуках коренеплодів та інших кормів. Це може призвести до недоїдання та зниження фізичної кондиції.

Сніг ускладнює пересування, змушуючи свиней витратити більше енергії на переміщення через глибокий сніговий покрив. Сильні вітри можуть викликати дискомфорт і стрес у свиней. У таких умовах вони шукають захищені місця, такі як густі ліси або природні бар'єри, що зменшують вплив вітру. Вітер у поєднанні з низькими температурами може збільшувати втрати тепла і підвищувати ризик переохолодження.

Після зими природні ресурси відновлюються, з'являється молода трава, комахи та інші джерела живлення. Це сприятливий період для відновлення фізичної кондиції після зими. Весна - період активного розмноження у диких свиней. Вони активно шукають корм для накопичення жирових запасів, що допомагає їм пережити зимові холоди. Жолуді, горіхи та інші калорійні корми стають основою раціону. Восени свині можуть бути більш активними вдень у пошуках корму.

Погодні умови суттєво впливають на поведінку, фізіологію та існування диких свиней. Вони змушують цих тварин адаптуватися до змін у навколишньому середовищі, шукаючи укриття, корми та відповідні місця для інування. Розуміння цих впливів є важливим для ефективного управління популяціями диких свиней, особливо у вольєрних умовах або мисливських господарствах.

1.3. Вплив хижаків на чисельність дикої свині

Хижаки відіграють важливу роль у життєдіяльності диких свиней впливаючи на їхню поведінку, популяцію та екосистему загалом. Основними хижами є вовк, рись, а також здичавілий собака може полювати на поросят.

Молоді свині, особливо новонароджені поросята, є найбільш вразливими до нападів хижаків. Це може призводити до значної смертності в популяції молодняку. Напади хижаків на дорослих диких свиней трапляються рідше, оскільки дорослі свині великі і сильні, здатні оборонятися. Вони зазвичай живуть стадами, що забезпечує кращий захист від хижаків. У разі небезпеки дорослі особини можуть утворювати захисне коло навколо поросят.

Хижаци можуть впливати на етологію дикої свині. Свині можуть уникати територій, де часто трапляються хижаки, що змінює їхні міграційні маршрути та біотопи живлення. Підвищена присутність хижаків змушує диких свиней бути більш обережними та менш активними у відкритих місцях. Вони змінюють період своєї активності, щоб уникати хижаків. Наприклад, можуть бути більш активними вдень або вночі залежно від поведінки хижаків. Вони частіше використовують природні укриття, такі як густі зарості очерету, чагарників, для захисту від хижаків.

Екологічний вплив хижаків проявляється у регуляції чисельності. Хижаки допомагають контролювати чисельність популяції диких свиней, що запобігає перенаселенню та пов'язаним з ним екологічним проблемам, таким як деградація середовища через надмірний випас та риття. Зменшення чисельності звірів зменшує конкуренцію за ресурси з іншими видами тварин. Хижаки є важливими учасниками трофічних ланцюгів і їхня взаємодія з популяцією диких свиней сприяє підтриманню екосистемної рівноваги (Хоецький, 2009).

Хижаци мають значний вплив на популяцію диких свиней, їх поведінку та екосистему в цілому. Вони допомагають контролювати чисельність свиней, запобігаючи перенаселенню та сприяють підтриманню біорізноманіття, як наслідок дикі свині розвивають адаптаційні стратегії, які допомагають їм виживати в умовах постійної загрози з боку хижаків.

1.4. Вплив захворювань на популяцію виду

Хвороби можуть суттєво впливати на популяції диких свиней, впливаючи на їх здоров'я, поведінку, виживання та взаємодію з іншими видами в екосистемі. Деякі хвороби, такі як африканська чума свиней (АЧС), викликають значну смертність серед диких свиней. Інфекції та паразитарні захворювання знижують репродуктивну здатність свиней, що впливає на народжуваність. Хвороби можуть викликати загальне ослаблення організму, що робить свиней більш вразливими до інших інфекцій, хижаків та стресових факторів. Багато хворіб

призводять до зниження апетиту, втрати ваги та зменшення енергії, що впливає на здатність свиней ефективно харчуватися та уникати небезпек (Корнєєв, 1972).

Захворювань диких свиней призводить до зміни поведінки тварин. Хворі свині можуть бути ізольовані від здорових членів популяції, що змінює їхню соціальну структуру та поведінкові патерни. Хвороби викликають підвищену тривожність та стрес, що впливає на загальну поведінку тварин. Хворі звірі змінюють свою кормову поведінку, що впливає на конкуренцію за ресурси з іншими видами тварин.

Захворювання впливають на динаміку тварин. Висока смертність та зниження репродуктивної здатності можуть призводити до значного зменшення чисельності популяції. Хвороби можуть впливати на генетичний склад популяції, знижуючи генетичну різноманітність та сприяючи виживанню більш стійких особин (Гунчак, 2000).

При взаємодії з іншими видами можуть передаватися захворювання між ними. Деякі хвороби, такі як трихінельоз, можуть передаватися від диких свиней до людей та інших тварин, що створює ризики для здоров'я. Хвороби диких свиней, такі як класична чума свиней, можуть передаватися домашнім свиням, викликаючи епідемії та економічні збитки. Зменшення чисельності свиней через хвороби може впливати на екосистемні процеси, такі як розповсюдження насіння та структура рослинного покриву. Спільне використання територій і ресурсів може сприяти передачі паразитів і інфекцій між видами. Це може призвести до поширення хвороб, які впливають на здоров'я дикої свині. Наприклад, кліщі та інші зовнішні паразити можуть переносити хвороби між різними видами тварин (Делеган та ін., 2005).

Необхідний постійний моніторинг популяції дикої свині для своєчасного виявлення та контролю спалахів хворіб. У деяких випадках можлива вакцинація диких свиней проти певних захворювань, хоча це складно реалізувати на практиці. Обмеження пересування тварин та людей у зонах спалахів хвороб для запобігання поширенню інфекцій. Дотримання санітарних норм та правил утилізації загиблих тварин для запобігання поширенню патогенів.

Хвороби мають значний вплив на диких свиней, знижуючи їх чисельність, погіршуючи здоров'я та змінюючи поведінку. Вони також впливають на взаємодію свиней з іншими видами тварин та людьми. Ефективне управління популяціями диких свиней включає постійний моніторинг здоров'я тварин, контроль спалахів хвороб та впровадження біобезпечкових заходів.

1.5. Характеристика м'яса дикої свині

М'ясо дикої свині характеризується особливим хімічним складом, калорійністю і смаковими властивостями. М'ясо жирних диких свиней містить: води 48,43%, білків 13,75%, жиру 36,73% і мінеральних речовин 0,77%, а один кілограм її м'якоті – 3992 калорій (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Хімічний склад і калорійність м'яса диких і свійських свиней

Вгодованість	Вода	Білки	Жир	Мінеральні речовини	Калорій в 1 кг
Дика свиня:					
жирна	47,9	14,3	36,6	0,76	4018
м'ясна	62,01	19,92	16,98	0,98	2400
худа	79,0	18,7	0,52	1,02	842
Свійська свиня					
жирна	47,4	14,54	37,34	0,72	3285
худа	72,55	20,08	6,63	1,10	1165

До другої категорії вгодованості (не жирному), співвідношення є іншим: вологи 61,38%, білків 17,85%, жир 19,62% і мінеральних речовин 0,96%. Кілограм м'яса містить 2568 калорій. До категорії жирної вгодованості відносяться свині із салом товщиною 4 см і більше, до категорії м'ясних – свині із салом від 1,5 до 4 см. Туші диких свиней із товщиною сала 2 см і більше відносять до жирних, а з меншою товщиною сала – до м'ясних категорій. М'ясо добре вгодованої дикої свині за калорійністю не поступається м'ясу жирної свійської свині. Це пояснюється тим, що у жирного кабана відкладається не тільки підшкірний, але й міжм'язовий жир, надаючи м'ясу дикої свині калорійності (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Порівняльні показники калорійності м'ясо окремих частин туші
домашньої та дикої свині

Частина туші	Калорійність 1 кг м'яса із салом (в калоріях)	
	у крупних свиней	у дикої свині жирної вгодованості
Окіст	4320	3967
Перед	4654	5289
Корейка	5761	5245
Грудинка	5337	4538
Шпик	5171	4999
Рулька	2797	1823

Навіть середньої (м'ясної) вгодованості дика свиня не поступається за смаковими якостями і вгодованістю свійській свині або м'ясу інших диких і домашніх ратичних тварин, а часто і переверщує їх

Таким чином, дика свиня здійснює комплексний вплив на рослинність та ґрунт, який може бути як позитивним, так і негативним у залежності від інтенсивності та контексту діяльності. Її вплив на екосистему включає зміни у структурі рослинного покриву, призводить до фізичних та хімічних змін у ґрунті, впливає на взаємодію з іншими видами, зокрема ратичними. Ефективне управління популяцією дикої свині вимагає врахування цих багатогранних впливів для збереження екологічного балансу і раціонального використання ресурсів виду.

РОЗДІЛ 2. ПРОГРАМА, МЕТОДИКА РОБІТ І ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Мета і програма робіт

Згідно досліджень науковців, в угіддях Західного регіону України, і зокрема у мисливських угіддях Волинської області, трапляються близько 30 видів мисливських тварин. У мисливських угіддях Волині із мисливських звірів поширені види із ряду гризуни, ратичні, хижі, зайцеподібні. Основними мисливськими тваринами в угіддях філії «Колківське ЛГ» є не більше 5-7, серед них особливою популярністю серед мисливців користується полювання на дику свиню. Вона виділяється серед інших мисливських тварин певними біологічними ознаками, серед яких значна плодючість, не вибагливість до кормів, значний спектр кормів у раціоні, екологічною пластичністю. Так, дика свиня вельми плідна, реєстрували - до 15 ембріонів, середнє кількість у виводку - 5 - 7 поросят. До переваг виду належить широке поширення на більшій частині Європи і Азії, включаючи численні острови Тихого океану, північ Африки. Для виду характерне зазвичай сімейно - групове і потайне - сутінкове і нічне існування, що забезпечує краще виживання звірів. Тривалість існування, у порівнянні з іншими видами, більше і становить 10-12 років, а в неволі близько 20 років (Делеган та ін., 2005).

Однак, при значній чисельності звір може завдавати шкоди сільському господарству і суттєво впливати на біогеоценози, що вимагає налагодження моніторингу за поголів'ям виду.

На початку XXI ст. чисельність мисливських тварин як у мисливських угіддях України, так і мисливських угіддях Волинської області, є значно менша оптимальної, що зумовлює необхідність проведення дослідження та впровадження заходів із збільшення чисельності виду. Тому метою кваліфікаційної роботи є аналіз стану поголів'я, особливостей існування та раціонального використання свині дикої в угіддях філії «Колківське ЛГ».

Для досягнення поставленої мети передбачалось виконання таких завдань:

- ознайомлення з матеріалами лісо- та мисливського впорядкування;
- аналіз мисливськогосподарської діяльності філії;
- аналіз динаміки чисельності дикої свині;
- оцінка якості мисливських угідь філії;
- розроблення заходів із збільшення чисельності виду в угіддях філії.

2.2. Методика робіт

Облік чисельності звірів в угіддях філії проводиться за загальноприйнятими методами (шумового прогону, анкетно-опитовий, маршрутний та ін.). Матеріали таксації чисельності дикої свині необхідні для планування охорони, біотехнічної діяльності та раціонального використання поголів'я виду. При обліку встановлюють чисельність мисливських тварин, розраховують щільність звірів в угіддях філії (Турчак та ін., 1993).

Динаміку чисельності дикої свині аналізували за матеріалами щорічної статистичної звітності філії «Колківське ЛГ» про ведення мисливства (форма 2 – ТП). Поширення дикої свині в угіддях філії вивчали в період дослідження життєдіяльності тварини, а також шляхом опитування єгерської та лісової охорони про випадки трапляння з дикими свинями.

Середній бонітет угідь для дикої свині визначався на основі типології угідь філії із використанням формули:

$$\text{Сер.бонітет} = 1 \times S_1 + 2 \times S_2 + 3 \times S_3 + 4 \times S_4 + 5 \times S_5 / S, \text{ де:}$$

S – загальна площа господарства, га;

1-5 – класи бонітету;

$S_1 - S_5$ - площа угідь відповідного класу бонітету для дикої свині, га.

Загальна оптимальна чисельність дикої свині визначалася з врахуванням середнього бонітету згідно формули:

$$N = \text{Щ} \times S, \text{ де:}$$

N – оптимальна чисельність дикої свині на території філії, особин;

Ψ – щільність дикої свині на 1000 га мисливських угідь;

S – площа філії, тис. га.

Оптимальна щільність дикої свині для розрахованого середнього бонітету в угіддях Поліської зони, в межах якої знаходиться філії «Колківське ЛГ», подано в додатку 1.

2.3. Об'єкт дослідження

Свиня дика – найбільший представник роду *Sus*. Статевий диморфізм чітко виражений. Довжина тіла дорослих самців в популяціях в північній частині ареалу в середньому 150 - 187 (до 221) см, самок 141 - 174 (181)см; висота в 119 - 157 см і 101 - 143 см; довжина ступні 30 - 37 см і 29 - 35 см; довжина вуха 12 - 18 см; довжина хвоста 224 - 28 см і 20 - 29 см. Маса тіла в середньому становить 114 - 202 (до 350) кг у самців і 68 - 144 (до 186) кг у самок. На півдні і заході ареалу розміри тварин дещо менші (Татаринів, 1956). Форма тіла клиноподібна і трохи сплющена з боків. У холці звірі трохи вищі, ніж в крижах. Голова непропорційно велика, шия коротка, товста, з потужною мускулатурою. Рило видовжене, з овальним п'ятачком, верхня половина якого гола, нижня – з рідкими короткими дотиковими волосками. З рота стирчать ікла, особливо добре виражені у дорослих самців. очі маленькі, глибоко посаджені. Вуха порівняно короткі (11 - 20 см), широкі. Хвіст (14 - 35 см) не досягає скакального суглоба, тонкий, рухливий, з подовженими волоссям на кінці. Ноги короткі, бічні пальці (2-й і 5-й) порівняно добре розвинені, при ходьбі торкаються землі. Рогова межа ратиць 3-го пальців гостра, що поряд з увігнутою їх поверхнею пересування по льоду (Рудишин та ін., 1987). На м'якому ґрунті всі пальці широко розсуваються, що призводить до збільшення площі опори і дозволяє звірові відносно вільно переміщатися по болотистій місцевості. Довжина кроку коли тварини спокійно переміщуються залежить від віку та розміру тіла: у піврічних поросят - 25 - 30

см, підсвинків - 28 - 37 см, дворічних самок - 39 - 47 см, самців цього ж віку - 45 - 54 см, у дорослих самок - 50 - 65 см і у дорослих самців - 60 - 75 см.

Череп довгий і відносно вузький у самців різних популяціях в північній частині ареалу його максимальна довжина в середньому 384 - 466 (до 510) мм, у самок 362 - 416 (460) мм; вилична ширина 149 - 173 мм і 139 - 161 мм; висота 190 - 250 мм і 170 - 227 мм; довжина верхнього ряду корінних зубів 110 - 144 мм і 109 - 137 мм. На півдні і заході ареалу розміри черепа менші. Зуби міцні, дифіодонтні (Бондаренко та ін., 1993). Передні передкорінні, не мають молочних попередників, рано випадають або взагалі не з'являються. Число зубів значно варіює лише в залежності від віку, але і в різних географічних районах. Верхні різці широкі, викривлені, нижні – долотоподібні, спрямовані вперед. Ікла тригранні, у самців особливо довгі (нижні до 6 - 12 см) і гострі через постійне сточування об загнуті в боки і в гору верхні ікла. Щелепна мускулатура добре розвинена.

Шкіра міцна, її сполучнотканинний шар у самців щорічно до періоду гону потовщується з боків на грудях і в області лопаток, утворюючи своєрідний «щит» товщиною 1-3 см, який оберігає від поранення іклами суперників.

Новонароджені мають добре розвинені ость і пух. Волосяний покрив дорослих особин специфічний, багатоярусний: перший і другий яруси утворені великими і малими щетинами, третій – остю, четвертий – проміжними волоссям і п'ятий – пухом. Пігментовані чорні або темні стрижні щетинок і ості розщеплені на вершині на кілька світло-коричневих кінчиків. Проміжне волосся і пух без пігменту, світло – коричневі, хвилясті. Біля кожної щетинки розташовані сальні і потова залози (Татарінов, 1973). Найдовша щетина досягає на загривку (від 9 до 120 - 180 мм) і тулубі (60 - 100 мм), а найкоротша (30 - 50 мм) на морді, череві і ногах; на нижньому боці шиї і задній частині живота вона спрямована вперед. Пух (12 - 80 мм) грубий, товстий і густий у північних підвидах, рідкісний або відсутній у південних рас. Товста міцна щетина, що покриває шар пуху, поряд з шарами підшкірного (до 3 - 5 см) і внутрішнього жиру, сприяє термоізоляції, полегшує пересування звірів по густих заростях.

Забарвлення дорослих тварин буре з відтінками від майже чорного до сріблясто – сірого, солом'яного або рудно - бурого, що визначається в основному кольором розщеплених кінців щетини.

Передня частина голови темніша тулуба, іноді навпаки. П'ятачок губи, підборіддя, вуха, низ кінцівок, ратиці і кінчик хвоста темні, часто – чорні. В цілому забарвлення дикої свині з характерною темною смугою вздовж хребта і світліше на боках, з сірувато – білими ділянками на животі і в паху, чорними передніми поверхнями кінцівок. Влітку під час линьки з втратою пухового волосся кабани стають темними або чорними. Молоді особини зазвичай світліші. Для поросят характерне смугасте забарвлення – світлі повздовжні смуги на рудо – бурому фоні (Ходзінський, 2005).

Верхня стінка препуція у вигляді мішка, який заповнений секретом сальних і апокринних трубчастих залоз та епітелієм стінок, з сильним запахом застоюної сечі. Розмір препуціального мішка в період гону збільшується вдвічі. Його секрет разом з сечею продукує статеві фермони. Запах секрету карпальної залози також слугує статевим атрактантом (природна речовина, що приваблює речовин).

У диких свиней тонкий нюх, хороший слух, але слабкий зір. В експериментах звірі чітко розрізняють синій, гірше – зелений і не розрізняють червоний і сірий кольори.

Дикі свині всеїдні і пристосовані до пошуку кормів на землі або в верхньому її шарі. Завдяки сильній мускулатурі шиї легко риють землю, розламують змерзлі її пласти до 9 см завтовшки, рвуть товсте (до 3 см) коріння, вивертають пні, дерева, що лежать і великі каміння. Завдяки рухливій нижній губі можуть вибирати із землі дрібні кормові об'єкти завбільшки з зерно. Після риття ґрунту регулярно прочищають носові ходи, з силою видихаючи повітря.

Незважаючи на коротконогість, звірі дуже рухливі, переміщаються на великі відстані, добре плавають і форсують широкі водні перешкоди. «Обтічна» форма тіла дозволяє легко проходити через густі зарості.

Пересуваються кроком, риссю і галопом (максимальна швидкість до 40 км на годину на короткій відстані), здатні стрибати в довжину до 40 - 50 см. У багатьох районах вираженні сезонні міграції. При небезпеці дикі свині рятуються втечею, але можуть ефективно оборонятися, використовуючи в якості «зброї» зуби. У певні періоди життя агресивні (Briedermann, 1971).

Свиня дика є предком домашньої свині, з якою легко схрещується. Процес одомашнення йшов одночасно в декількох частинах ареалу, ймовірно, з мезоліту (15 тис. - 5 тис. років тому).

РОЗДІЛ 3. РОЗТАШУВАННЯ ТА МИСЛИВСЬКОГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ФІЛІЇ

3.1. Місцезнаходження філії та природно-кліматичні умови

Філія «Колківське лісове господарство» знаходиться у північно-східній частині Волинської області (сmt. Колки, вул. Центральна, 1). Угіддя теперішньої філії були організовані в держлісгосп у 1961 р. згідно постанови Головного управління лісового господарства (№344, від 27.10.1961 р.).

Таблиця 3.1.

Адміністративно-організаційна структура філії «Колківське ЛГ» та загальна
площа

Найменування лісництва	Загальна площа, га
1. Колківське	4990,2
2. Тельчівське	5324,0
3. Осницьке	5865,6
4. Рудниківське	5873,1
5. Градівське	8181,4
Всього по філії	29546,3

Лісові угіддя території філії не утворюють суцільного лісового масиву. Найбільш компактними є насадження Градівського та Осницького лісництв.

Клімат району філії – помірно континентальний і характеризується незначними амплітудних коливаннями температур. Температура повітря є однією із важливих метеорологічних величин, що визначає процеси розвитку неорганічного середовища та взаємозв'язки між різними компонентами природно-територіальних комплексів. Вона визначає особливості режиму погоди. На території філії переважає м'яка зима і тепле, не засушливе літо з достатньою кількістю опадів. Найменша середньодобова температура реєструється з 6 січня до 12 лютого. Найнижча середньодобова температура у січні становить -7°C . Із середини лютого температура починає збільшуватися і до третьої декади березня стає плюсовою. Середньодобова температура повітря понад $15-18^{\circ}\text{C}$ зареєстрована з третьої декади травня до першої декади вересня включно. Найвища плюсова середньодобова температура ($+9^{\circ}\text{C}$) зареєстрована з

другої декади червня до першої декади серпня включно. Із середини серпня середньодобова температура поступово зменшується. Із першої декади грудня вона стає від'ємною.

Річна кількість опадів становить близько 650 мм і 65% опадів випадають у вегетаційний період. Взимку упродовж доби випадає до 3 міліметрів опадів, весною – 3–6 мм, влітку – 6 мм, восени – 3–4 мм. Добовий максимум зареєстрований взимку становив 8–9 мм, інколи досягає до 30 мм. При зливових дощах збільшується добовий максимум. Зокрема, у травні він більший, ніж у березні у два-три рази, а в липні–серпні може досягати 28 мм. Упродовж року зареєстровано до 153 діб з опадами. Літні повені бувають не щорічно і обумовлені зливами і продовжуються від 5 до 10 днів. Постійний сніговий покрив встановлюється з середини грудні. Сходження снігу триває в умовах філії до середини березня. На території розміщення філії існує густа досить розвинена мережа озер, річок, струмків, гідромеліоративних каналів. Через територію філії протікають річки Стир, Кормин, Рудка, Красноха. Найбільшою є річка Стир, її протяжність становить понад 480 км, вона впадає у річку Прип'ять. Річки Кормин і Рудка впадають у річку Стир, а Красноха – в Кормин. Річки у межах філії за своїм режимом належать до рівнинного типу і живлення відбувається талими водами, а також за рахунок підземних стоків та атмосферних опадів. В середньому упродовж року талі води в загальному річному стоці займають до 75%, решта – дощове і підземне походження. Весною повені починаються, зазвичай, в першій половині березня і закінчуються в другій половині квітня. Загалом, всі ріки мають невеликий ухил (0,25-0,30 м/км), який пов'язаний із незначним зниженням поверхні в напрямку на північ, тому швидкість течії рік низька і коливається від 0,1 до 0,2 м/сек. Всі ріки для водного транспорту не придатні.

Річки, болота, і озера використовуються тваринами як водопої. Вони є місцями існування і розмноження бобрів, ондатри, водоплаваючих та водно-болотних птахів. Вплив режиму рік, озер та меліоративної мережі на умови існування й розмноження мисливських тварин незначний і має негативні прояви

лише під час повеней та інтенсивного сніготанення. Значна протяжність річок, наявність ставків, гідромеліоративних каналів повністю забезпечує потреби мисливської фауни у водопоях.

Переважаючими вітрами є вітри західного напрямку. Грози найчастіше реєструють з весни (квітень) до осені (вересень) включно і рідше в березні та жовтні. Град найчастіше трапляється упродовж травня–червня, зокрема 4–5 разів за десять років. Пересічно упродовж року трапляються два дні з градом. Хуртовини зареєстровані від листопада до березня. Упродовж зими трапляється до 15 діб з хуртовинами, інколи їх буває більше. Приуроченості хуртовин до певного періоду доби немає, але вдень їх більше, ніж вночі. Найчастіше вони виникають за швидкості вітру від 7-8 до 11-12 м/с. З квітня до червня включно трапляються два–три дні з пиловими бурями, а упродовж серпня-жовтня – один день. Такі явища зумовлені висиханням меліоративних торфовищ та сильними вітрами. Геоморфологічна структура території філії «Колківське ЛГ» є поєднанням різних типів і форм рельєфів, які відрізняються за походженням, морфологічними особливостями.

Територія філії характеризується близьким заляганням твердих карбонатних порід, які часто виходять на поверхню. На території переважають дерново-підзолисті ґрунти із різним ступенем оглеєння та опідзолення. Вони сформувалися під хвойними та мішаними лісами з трав'янистою рослинністю. У межах філії широко поширені дерново-підзолисті (борові) піски. Заплави річок і низинні місця займають лучні, дернові, болотні й торфові ґрунти.

3.2. Мисливськогосподарська діяльність

Для відновлення та збереження мисливських ресурсів недостатньо лише дотримання правил полювання або заборони добування певного виду тварин. Існування дичини належить залежить від багатьох природних чинників. Одним із основних заходів, які ґрунтуються на науковій основі та спрямовані на покращення умов існування дичини, є біотехнія. У філії проводяться активні біотехнічні заходи (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Проведені біотехнічні заходи в угіддях філії «Колківське ЛГ»

п/п	Назва заходів	Одиниці вимірювання	Роки				
			2019	2020	2021	2022	2023
1.	Заготівля кормів:						
1.1.	Сіно	тонн	2,8	3,2	3,15	4,9	4,9
1.2.	Віники з гілок дерев	тис. шт.	6,2	6,0	6,38	7,7	7,7
1.3.	Коренеплоди	тонн	11,2	10,8	11,32	12,6	13,0
1.4.	Зерно, зерновідходи та ін.	тонн	12,0	14,2	13,1	28,4	30,8
1.5.	Сіль	кг	3200	2800	3662	3700	3500
2.	Спорудження біотехнічних споруд						
2.1.	Годівниці	шт.	14	12	49	24	19
2.2.	Солонці	шт.	16	21	48	39	44
3.	Створено:						
3.1.	Кормових полів	га	9,8	11,2	13,0	23,2	22,9
3.2.	Підгодівельних майданчиків	шт.	16	18	21	19	
4.	Витрати на ведення мисливського господарства за даними форми 2 ТП (мисливство)						
4.1.	Загальні витрати	тис. грн.	1096,8	411,8	763,7	1244,1	1224,6
	в тому числі: заробітна плата	тис. грн.	600,0	139,5	233,0	376,2	601,5
4.2.	Охорона, відтворення та облік диких тварин, упорядкування угідь	тис. грн.	496,8	272,3	530,7	867,9	623,1

Біотехнічні заходи включають розселення мисливських тварин, захист їх від стихії, покращення кормових, захисних і гніздових умов, знищення хижаків, селекційне добування та ін. Для приваблення дичини і їх концентрації в певних угіддях на території філії закладають кормові поля (рис. 3.1). Їх площа щорічно збільшується, так: з 9,8 га у 2019 р. до 22,9 га у 2023 р., тобто у 2,3 рази. На кормових полях вирощували зазвичай кукурудзу, топінамбур та інші рослини. Посіви цих рослин є одночасно і кормовими біотопами, і покращують захисні властивості угідь.

Рис. 3.1. Кормове поле в угіддях Рудниківського лісництва (філія «Колківське ЛГ»)

Для утримання дичини у межах території філії, на певних ділянках у період, коли природних кормів не достатньо, або вони важкодоступні, у філії застосовують підгодівлю. Щорічно збільшували обсяги підгодівлі дичини. Так, заготівля сіна упродовж 2019 – 2023 рр. збільшилась майже у 2 рази, збільшилась заготівля віників з гілок дерев з 6,2 тис. штук до 7,7 тис. шт. (2023 р.). Щорічно збільшувалась заготівля і викладка коренеплодів для ратичних, зайця: у 2019 р. для підгодівля заготовлено 11,2 тонни, а в 2023 р. – 13,0 тонн. Кількість зерна, зерновідходів для підгодівлі дичини з 2019 до 2023 року збільшили у 2,5 рази. Проведення біотехнічних заходів і збільшення їх обсягів призводить до збільшення витрат на ведення мисливського господарства. Внаслідок російської агресії упродовж 2023-2024 рр. полювання не проводилося, надходжень не було, що призвело до не рентабельності ведення мисливського господарства у філії.

Таблиця 3.3.

Реалізація ліцензій та відстрільних карток за останні роки (в чисельнику – реалізовано; в знаменнику – фактично добуто)

Вид	Вартість ліцензій, відстрільних карток	Роки				
		2019	2020	2021	2022	2023
1. Козуля	200	14/9	7/5	7/7	–	–
2. Кабан	600	6/3	3/2	7/3	–	–
3. Заєць	–	–	–	–	–	–

Охорона мисливських угідь та мисливської фауни, проведення біотехнічних заходів здійснювались силами егерської та лісової охорони державного підприємства, а з грудня 2022 р. – філії. Необхідно відзначити, що обсяги біотехнічних та інших заходів, роботи по веденню мисливського господарства пов'язані з обсягами фінансування.

РОЗДІЛ 4. ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ДИКОЇ СВИНІ В УГІДДЯХ ФІЛІЇ «КОЛКІВСЬКЕ ЛГ»

4.1. Зимовий сезон

За періодом активної репродуктивної системи в осінній період у тварин з моноциклічним типом розмноження, до яких відноситься дика свиня, настає тривалий період вагітності. Зимівля – період життєдіяльності річного циклу дикої свині, який співпадає з тривалою вагітністю. Після гону сікачі зазвичай перестають переслідувати самок. Вони покидають гареми і починають проводити одиночний спосіб існування. Відхід самців не вносить будь-яких помітних змін у взаємовідношеннях диких свиней всередині сімейного об'єднання, оскільки вони ґрунтуються на родинних зв'язках, і для поросят самка завжди залишається вожаком-домінантом.

Із періоду трансформації груп, яка відбувається весною після появи приплоду, цілісність стад, які сформувалися, зберігається до наступної весни. Соціальна структура об'єднань диких свиней змінюється у випадку загибелі домінантів самок-вожаків або дорослих самок, які входять в ядро групи. До зміни кількісного і статеві-вікового складу групи призводить загибель будь-якого її особини.

Перевага стадного способу існування найкраще проявляється взимку. Вони мають вирішальне значення для збереження потомства та існування виду. У зимовий період дорослі дикі свині розривають верхній шар ґрунту, який замерз, полегшують молодняку доступ до кормів. В умовах філії ґрунт промерзає максимально на глибину 24 см. Перші заморозки у межах філії реєструють у жовтні місяці.

При значному сніговому покриві стадо швидко прокладає стежки, зменшуючи затрати енергії при переміщенні до місць відпочинку та кормів. В суворі зими тільки дорослі тварини можуть добувати корм на сніговому покриві і прокладають нові стежки. Однак, у мисливських угіддях філії сніговий покрив незначний, його потужність зрідка в останні роки перевищує 15-30 см. За

свідченням єгерської охорони, останній зимовий період, який характеризувався тривалими низькими температурами і значним сніговим покривом приурочений до зими 1995-1996 рр. Сніговий покрив сягав до 150 см. Єгерською службою робилось все щоб зберегти поголів'я козулі, дикої свині. Прочищались трактором лісові дороги, вздовж доріг розвішували деревно-листяні віники, снопики вівса, розкидали сіно. Розчищали від снігу підходи до годівниць. Але після сходу снігу єгерською службою в місцях зимових стацій було виявлено три трупи диких свиней, які загинули через нестачу кормів, так як великий сніговий покрив не давав змоги дістати корм. В даному випадку це були молоді тварини (цьогорічки).

У лісових хащах звірі виходять на підгодівлю у другій половині дня і жирують протягом 3-6 годин. В інший період вони відпочивають на колективних лежках, економлячи сили. Під час виходу на постійні і вже знайомі місця годівлі часто спереду переміщуються поросята. Взимку цьоголітки не в стані забезпечувати себе кормом. До весни інколи поросята навіть при постійній опіці із сторони свині і сікача знаходяться на межі крайнього виснаження.

Спільними зусиллями дорослі свині і сікачі успішно захищають поросят від хижаків. При низьких температурах дикі свині лягають разом стадом, тісно туляться один до одного боками, і внаслідок колективної терморегуляції значно зменшують енергетичні затрати на теплообмін. Спільне існування біологічно вигідно і тому, що сприяє передання досвіду і навчання молодняка шляхом наслідування поросятами дорослих тварин. Стадний спосіб існування забезпечує диким свиням найкраще пристосування до суворих умов існування.

Вкінці зимового періоду у філіях ДП «Ліси України» проводять облік диких тварин і, зокрема, дикої свині. Згідно обліків проведених в угіддях філії «Колківське лісове господарство» зареєстровано 39 голів (рис. 4.1). Таким чином, за період 2017-2024 рр. з майже 180 голів чисельність зменшилась у 4,6 рази. Причиною є сукупність впливу різних чинників, одним із основних є африканська чума свиней (АЧС).

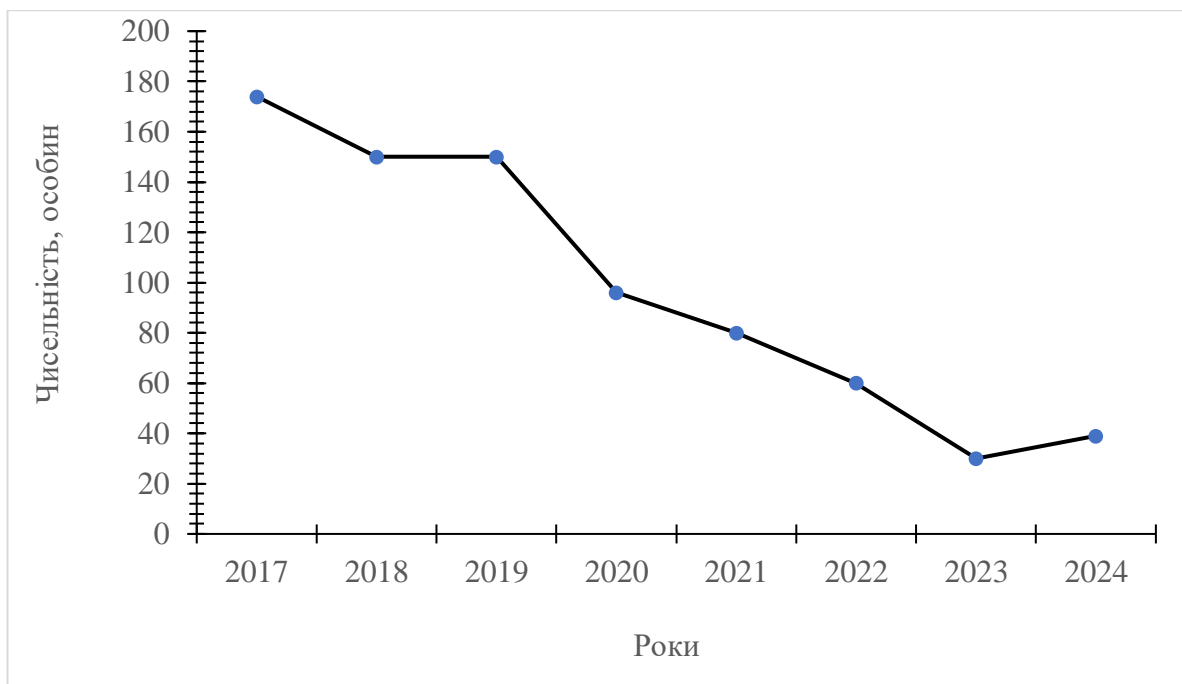

Рис. 4.1. Чисельність *Sus scrofa* в угіддях філії «Колківське лісове господарство»

У 2017-2020 рр. у мисливських угіддях Волинської області була широко поширена африканська чума свиней (АЧС), що призвело майже до знищення поголів'я дикої свині. Лише у наступні декілька років вдалося відновити чисельність поголів'я. Останній випадок АЧС в області зареєстровано 25 червня 2024 р. у Камінь-Каширському районі, зокрема у Боровому лісництві (філія «Городоцьке ЛГ»). Був відібраний патологічний матеріал від трьох місячного поросяти. Волинська лабораторія Держпродспоживслужби підтвердила вірус. У мисливських господарствах Волинської області намагаються утримати щільність дикої свині у межах не більше 3,0 голови на 1000 га угідь. За такої щільності, згідно із Настановами з упорядкування мисливських угідь, добування звіра в Поліській зоні забороняється

Відповідно до зменшення до зменшення чисельності виду в угіддях філії з 174 голів у 2017 р. до 30 особин у 2023 р., зменшилась щільність дикої свині. У 2023 р. зареєстрована найменша щільність, яка становила 2,7 особин на 1000 га. У 2024 р. щільність збільшилась незначно і становила 3,3 особин на 1000 га (рис. 4.2). За такої щільності згідно з інструктивно-методичними вказівками дозволяється добування тварин.

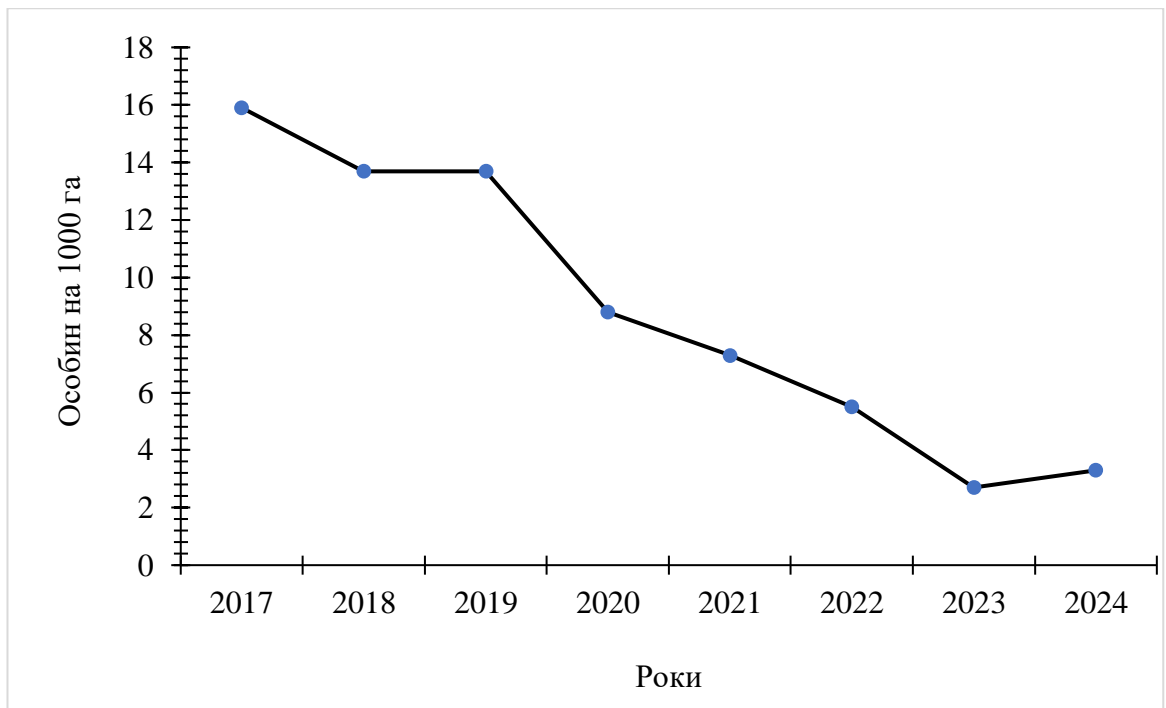

Рис. 4.2. Щільність *Sus scrofa* в угіддях філії «Колківське лісове господарство»

4.2. Весняний сезон

Тривалість вагітності у диких свиней, за даними різних дослідників, може змінюватися від 112 до 140 діб (Корнеєв, 1972; Татринов, 1973). Згідно даних зарубіжних науковців тривалість вагітності у диких свиней від першого покриття до родів у середньому становить $115,2 \pm 2,3$ діб (Meunhardt, 1983). Деякі дослідники зауважили залежність тривалість вагітності від віку самки, кількості зародків, умов зимівлі та живлення (Бондаренко, 1993). У молодих самок вона, зазвичай, коротша, ніж у старих (Татаринів, 1956). Коротший період вагітності зареєстрований у диких свиней з найбільшою кількістю зародків, а в надзвичайно суворі зими, що характеризуються наявністю незначної кількості кормів, вона збільшується на 5 діб (Meunhardt, 1983). Але такі суворі зими в умовах філії трапляються дуже рідко. Загалом, клімат на території філії характеризується переважанням атлантичних повітряних мас (західного напрямку), хоча район перетинає вплив повітряних мас інших напрямків. Середньорічна температура становить $+ 7^{\circ}\text{C}$, зареєстрована мінімальна абсолютна -37°C . Однак, в останні десятиліття температура зрідка досягає -30°C ,

а тривалість періоду з низькою температурою утримується не більше одного-двох тижнів максимально.

З наближенням родів зменшується активність вагітних самок і вони намагаються більше перебувати на самоті. Перед родами вони покидають свою групу, стадо і відганяють від себе минулорічних поросят, але після деякого періоду цьогорічки знову розшукують свою самку і приєднуються до них.

Всі минулорічні поросята супроводжують самку до гнізда. Вони розташовуються в 30-40 м від нього. Після народження поросят поведінка самки різко змінюються. Якщо перед родами вона не звертала уваги на своїх минулорічних поросят, то після родів вона ставала агресивною по відношенню до них. Вона тримала поросят на 30 метровій дистанції між підсвинками та родовим гніздом, при наближенні поросят до гнізда, самка їх відганяла.

Термін перебування самки із поросятами у гнізді залежить від погодних умов. Після народження поросят, самки залишають їх в гнізді під прикриттям із навісу із гілочок і трави, і тільки на 2-3 добу починає виводити молодняк із гнізда. Якщо роди відбулися ранньою весною, в сиру, холодну погоду, самки утримує поросят значно більший термін – тиждень, інколи більше.

За даними зарубіжних дослідників, у період догляду за новонародженими поросятами самка залишає їх в гнізді з 9 до 16 годин дня. Під час пошуку кормів і споживання їх, вони переміщувалися у середньому на 300-340 м. У її відсутність поросята лежать у гнізді, тісно притулившись одне до іншого. У віці трьох тижнів вони переміщуються за самкою, яка інколи виводила їх за межі виводкової ділянки. На перших порах, самка поверталася до поросят через кожні 2-3 години і відходили через 10-15 хвилин після годівлі малят. У холодний період (вечір та ніч) вона перебувала з поросятами. Якщо самку з поросятами потривожили люди, то вона переводила виводок в інше місце.

Репродуктивний потенціал молодих самок визначити важко, так як він залежить від багатьох чинників: плодючості, яловість, смертності молодняка, які в свою чергу залежать від абіотичних і біотичних чинників, а також термінів народження поросят. Щорічно в розмноженні беруть участь дорослі самки,

самки-підсвинки (1,5 років) і самки віком понад чотирьох років з поросятами. Кількість самок-цьогорічок, які досягли фізіологічного статевого розвитку на першому році існування, в основному залежить від вгодованості. Вгодованість залежить від терміну народження поросят і, в ще більшій степені, ніж у дорослих самок, від кліматичних і трофічних чинників осінньо-зимового періоду. За однакових умов зимівлі яловість самок-цьоголіток змінюється від 50 до 90%, що значно вище, ніж у дорослих тварин.

Плодючість самок, крім вище зазначених чинників, залежить від віку самок. За даними багатьох дослідників, плодючість самок збільшується до 6-річного віку, а потім стабілізується на достатньо значному рівні (Гузій та ін., 2017). Залежність між віком самок і плодючістю простежується на всьому ареалі дикої свині. На основі середніх даних про кількість ембріонів на кожний віковий клас з врахуванням частки самок, які беруть участь у розмноженні і за даними смертності німецький дослідник розрахував реальну плодючість самок різного віку. Для цьоголіток-самок вона становить 1,0-1,7 поросят, для двохрічних – 3,2-5,3, старших понад три роки – 5,1-5,5 поросят (Briedermann, 1971). Приріст у популяції при цьому коливається від 110% до 180% від загальної чисельності дикої свині. У середньому щорічний приріст поголів'я у середньому становить 150% по відношенню до дорослої, осілої частини населення дикої свині.

4.3. Літній сезон

У мисливців панувала думка, що дикі свині живуть сім'ями і сімейними групами, до складу яких входять самка і поросята-цьоголітки та попереднього року народження. У кінці 70-х років минулого століття німецький науковець Майнхард (1983), шляхом спостережень за дикими свинями, підтвердив вірність припущень мисливствознавців. Відповідно до його спостережень, групи диких свиней складається з не випадкових особин, а є сімейними союзами. Упродовж періоду досліджень науковець жодного разу не зареєстрував чужої особини, яка б стала членом іншого стада. Дистанція між природними групами в 50 кроків була достатньою, щоб не було сутичок між стадами. За його спостереженнями,

всі члени сімейного союзу є родичами. Стадо формує самка, або самки із приплоду. Самці не приймають участі в утворенні сімейного союзу. Після гону вони покидають стаду і ведуть одиночний спосіб існування, назавжди залишаючи не тільки свої стада, союзи, але й свої біотопи існування. На думку дослідника, це має важливе значення для збереження виду, так як запобігає від виродження внаслідок парування свиней, які перебувають у родинних зв'язках.

4.4. Осінній сезон

Серед науковців існують різні думки щодо статевої зрілості у диких свиней. Деякі дослідники зазначають, що статевої зрілості особини досягають та беруть участь у розмноженні вже на першому році існування. Інші стверджують, що самки приймають участь в гоні не раніше, ніж досягнуть півторарічного віку, а самців у віці до чотирьох років не допускають до парування. Також є мисливствознавці, зоологи, які вважають, що фізіологічного статевого дозрівання дикі свині досягають на першому році існування, але відсоток самок цьоголіток, які беруть участь у розмноженні залежить від кліматичних і трофічних умов конкретного місця існування. За відсутності природних висококалорійних кормів влітку і виснаження поросят у багатосніжні зими статево дозрівання цьоголіток на першому році існування не відбувається.

Терміни початку і тривалості гону у диких свиней можуть змінюватися у різні роки навіть в одному регіоні у залежності від кліматичних умов, запасів кормів, участю в гоні молодих особин та внаслідок інших причин. Упродовж літа всі самці і деякі дорослі ялові самки ведуть одиночний спосіб життя. На початку листопада у диких свиней починаються перші гареми. Утворення гарему відбувається шляхом приєднання одиноких до вже сформованої природної групи диких свиней. Переміщення стада відбувається зазвичай за ініціативи старої самки-вожака. Сікач переміщується за гаремом і перешкоджає намаганням молодих одиноких самців приєднатися до стада. Більшість дослідників зазначають, що інтенсивний гін диких свиней відбувається у грудні. В кінці листопада вже повністю закінчується об'єднання диких свиней у гареми. Частина

одиноких особин характеризує інтенсивність тічки: чим менше одиноких самців, тим інтенсивніше проходить гін. Потенційна властивість сікачів до парування зберігається упродовж 4-6 місяців. Така обставина має важливий біологічний зміст, оскільки самки, які не брали участь в гоні, можуть бути запліднені у пізніший термін. На межі ареалу гін у диких свиней відбувається інтенсивніше і в менший термін. Ймовірно, це пояснюється не тільки кліматичними і тропічними умовами, але й тим, що поблизу межі ареалу у розмноженні беруть участь лише самки старші понад 1,5 років.

За спостереженнями єгерської охорони, між сікачами суперниками виникають жорстокі сутички за самок, які часто закінчуються важкими ранами. У розпалі гону самці охороняють свої гареми від суперників, майже не споживають корму і до кінця року сильно худнуть. Вирішальне значення в розподілу рангів між членами групи відіграє вік і маса. Якщо в стаді виявляться декілька однакових за віком тварин, то право на вищий ранг добувається у сутичці претендентів. Переможцем стає сікач, який характеризується найбільшою масою. Старі сікачі витісняють із стада молодих сікачів і одиноких без бійки і навіть погроз.

Зір у кабанів поганий і для розпізнання їм необхідні додаткові звукові і нюхові сигнали. Дикі свині пізнають ранг суперника тільки за запахом при контакті носами або по голосу. Відстань, яка необхідна для пізнавання при допомозі зору, у дикої свині вкрай мало – 0,5-1,5 м. При наближенні самця на відстань індивідуальної дистанції, щетина на холці кабана, який стоїть швидко піднімається. Він погрозливо рикає, намагаючись настрашити суперника. Часто за голосовою реакцією звірі пізнають ранг суперника, і слабший тікає, уступає дорогу. Якщо цього не відбувається, то обидва самці прижимають вуха, піднімають голову вверх і, наближаються, грізно ревути. Після контакту носами тваринами пізнають з допомогою нюху один одного, і ситуація значно змінюється. Продовжує атаку той звір, чий ранг вищий, а інший тільки захищається. Домінуючий самець переміщується вперед на 1-2 кроки і стає боком так, що рило суперника виявляється біля основи його вуха, а їх тіла

знаходяться перпендикулярно один до іншого. Звір, який обороняється, задкуючи, продовжує ревіти у вухо супротивнику. Домінант наступає боком, наносить різкий боковий удар іклом в область шиї або плече суперника. Слабкий суперник стрибком в сторону повертається від удару і відстрибує на 3-5 м, надає дорогу сильнішому. Переможець зрідка переслідує суперника і то не далше 10-15 м.

У різностатевих тварин прийнято виділити чотири типи відношень: проміскуїтет (вільна зміна статевих партнерів і самцями, і самками), полігінія (вільна зміна партнерів самцями, але не самками), поліандрія (ситуація, протилежна попередній) і моногамія. Ця класифікація у деякою мірою умовна тому, що вона ґрунтується на зовнішніх ознаках. Деякі дослідники вважають проміскуїтет як вихідний тип статевих відношень у роздільностатевих організмів.

4.5. Типологія угідь філії

Мисливські угіддя філії – території із сприятливими біологічними, абіотичними та антропогенними умовами для існування та відтворення дикої свині. Мисливські угіддя розділяють на типи та підтипи. У межах філії виділені три типи лісових (хвойний, листяний, змішаний ліс) і чотири типи (водойми, болота, луки, орні землі) нелісових.

Лісові типи на території філії приурочені до свіжих соснових суборів, вологих дубово-соснових суборів, свіжих грабово-дубових сугрудів, сирих чорновільхових сугрудів. У лісовому фонді філії переважають деревостанах хвойних (близько 43%) і м'яколистяних видів (близько 33%). Переважаючими видами у межах філії є сосна звичайна, вільха чорна, береза повисла і дуб. Сосна звичайна займає найбільшу площу (близько 58%), на другому місці вільха чорна (близько 16%), береза повисла (близько 13%) і дуб звичайний (близько 12%) (рис. 4.3). До типу хвойні насадженнях віднесені чисті деревостани різного віку, в складі яких переважають хвойні дерева, або з домішкою листяних видів не більше 20%.

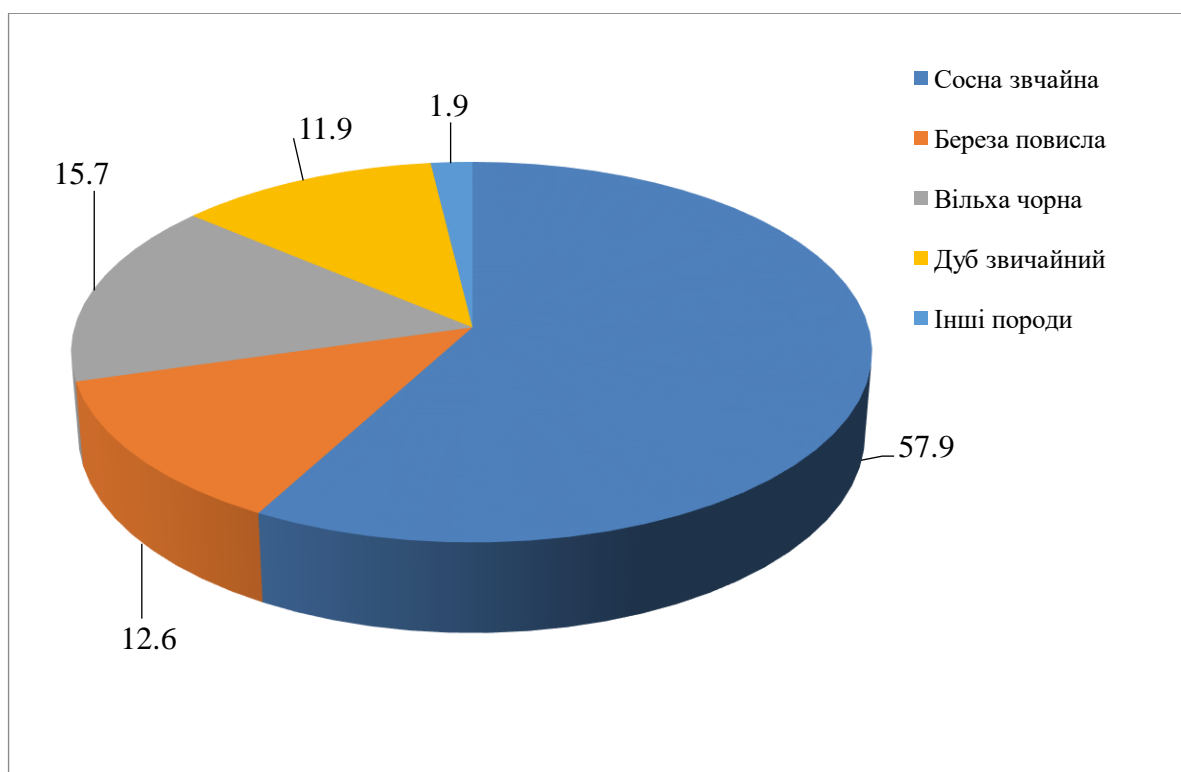

Рис. 4.3. Поширення деревних порід у філії «Колківське ЛГ»

Загалом, у віковій структурі лісів філії переважають середньовікові насадження, які займають близько 53% площі, молодняки також складають — 25,5% (рис. 4.4).

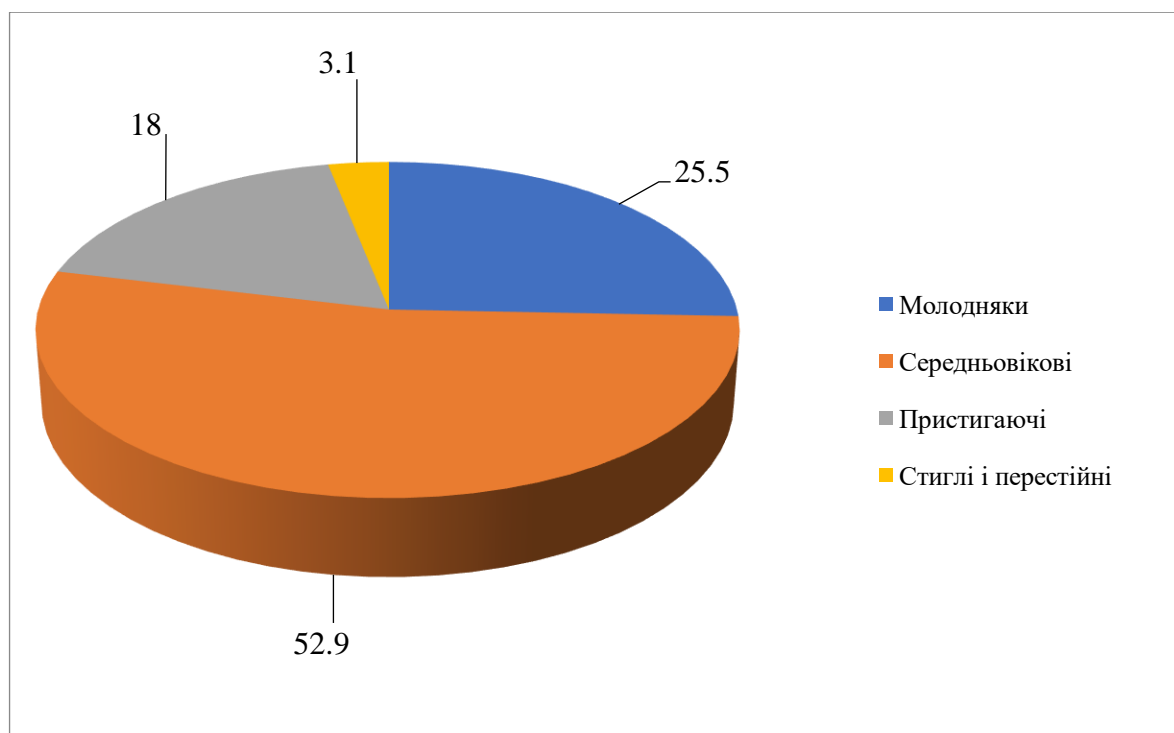

Рис. 4.4. Структура насаджень філії «Колківське ЛГ»

Підлісок у типі хвойних ліс характеризується нерівномірною густотою крушини ламкої, горобини та ін. Покрив сформований з мохів, лишайників, бруслини, чорниці, вереса, молінії голубої, чебреця повзучого, цміна піщаного, костяниці та ін.

До типу листяний ліс віднесені листяні деревостани різного віку з домішкою шпилькових не більше 20%. Підлісок у насадженнях незначної повноти характеризується широким видовим складом і густотою. Середня повнота деревостанів філії становить 0,7, що свідчить про задовільний стан насаджень. Лісостани з повнотою 0,3-0,4 займають площу близько 130,0 га, тобто 0,4% від загальної площі лісів. За незначної повноти рослинний покрив досить багатий і формують його в угіддях філії копитняк, орляк, чорниця, яглиця. В підліску домінують бруслина, свидина, крушина та ін. Наявність рослинності створюють задовільні умови існування для рослиноїдних звірів – оленя благородного, козулі, лося, зайця сірого і зокрема – свині дикої.

Задовільними умовами існування характеризується тип мисливських угідь мішаний ліс. До цього типу відносяться деревостани у складі яких не менше 30% у листяних насадженнях – шпилькових видів, а в шпилькових – листяних видів. Підлісок формують різні види зокрема – крушина, чагарникові види верб та ін. У мішаних лісах різноманітний трав'яний покрив.

Орні землі – ділянки, які використовуються під посіви і посадки сільськогосподарських культур тощо. У філії вони займають незначну площу, понад 30 га. На орних землях вирощують жито, в останні роки інтенсивно засівають сою.

У десять разів більша площа луків. У філії луки займають площу понад 300 га. До цього типу віднесенні угіддя, рослинність яких представлена природними травами. Луки у філії використовують у якості сінокосів або пасовищ.

Тип мисливських угідь “болото” у філії поширений на площі близько 200 га, загалом це верхові і низові болота. Живий надгрунтовий покрив формують очерет, осоки і хвоці. Часто болота зарослі чагарниковими вербами.

Водойми. До цього типу віднесені озера, річки, меліоративні канали

тощо. Територія філії знаходиться у басейні правобережної притоки річки Прип'яті – річки Стир, яка характеризується такими показниками: протяжність – 483 км, швидкість течії 7-12 км/год, ширина – 7-20 м, глибина – 0,5-3,5 м. За своїм режимом річки належить до типу рівнинних, їх живлення снігове, а також в окремі роки - в літній період трапляються повені після дощів.

Середній бонітет угідь та оптимальна чисельність дикої свині

Бонітування мисливських угідь за видах ратичних ми провели згідно з Настановами з проведенню мисливського впорядкування та матеріалами мисливського впорядкування філії «Колківське лісове господарство». Розподіл загальної площі філії за бонітетами подано в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Розподіл площі мисливських угідь філії «Колківське лісове господарство» за бонітетами для ратичних видів

Вид	Бонітет					Непридатні, га
	I	II	III	IV	V	
Лось	2462,1	3049,9	9062,9	5404,0	7821,9	434,9
Козуля	372,2	5548,4	11535,9	6888,5	3455,8	434,9
Дика свиня	403,6	5250,3	10173,2	11500,5	473,2	434,9

Як видно з табл. 4.1, лише 1,5% території мисливських угідь є непридатними для існування ратичних звірів. На основі таблиці 4.1, розраховуємо середній показник цінності (середній клас бонітету) мисливських угідь підприємства для основних видів мисливських звірів.

Згідно розрахунків, середній бонітет для мисливських звірів становить: лось – III.5; козулі – III.3, та дикої свині – III.2. Встановлення середнього класу бонітету для кожного із видів мисливських тварин необхідне для визначення їх оптимальної щільності на 1000 га угідь та розрахунку оптимальної чисельності виду. Серед деяких мисливствознавців поширена думка, що експлуатація поголів'я виду можливе лише при досягненні їх оптимальної чисельності. У практичній діяльності це означає, що у мисливських угіддях необхідно досягти повного насичення угідь дикими тваринами з наступним використанням річного

приросту щоб забезпечити відновлення кормів цих тварин. Тобто, у мисливських угіддях необхідно дотримуватись заповідного режиму до рівня досягнення оптимальної продуктивності угідь. При раціональному веденні мисливського господарства добувають лише частину популяції, що перевищує її оптимальну щільність. Однак, дослідження науковців свідчать, що у тих угіддях де зареєстрована значна щільність популяцій мисливських тварин, часто лише при збільшенні чисельності до оптимальної ємності угідь, приріст поголів'я тримається на низькому рівні. Встановлено також, що за певних умов найвищий приріст чисельності властивий тим популяціям, де щільність їх ледь не наполовину менше оптимальної. Тому у мисливствознавстві під оптимальною продуктивністю мисливських угідь необхідно розуміти властивість цих угідь забезпечити найвищу продуктивність популяцій, яких залишають з метою відтворення. Необхідно моніторити кількісний і якісний склад поголів'я, які характеризуються значним приростом в конкретних типах угідь.

Оптимальна щільність основних видів мисливських звірів розрахована для Поліської зони і приведена у Настановах з мисливського упорядкування (додаток 1). На основі оптимальної щільності, яка відповідає середньому бонітету угідь для певного виду тварин, розраховуємо оптимальну чисельність поголів'я ратичних в угіддях філії (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Оптимальна ємність угідь філії «Колківське ЛГ»

Вид	Середній бонітет	Оптимальна щільність, голів /1000 га	Площа, тис. га	Чисельність, голів
Лось	III.5	2,3	27,8	64
Козуля	III.3	15,5	27,8	431
Дика свиня	III.2	3,6	27,8	100

Таким чином, провівши відповідні розрахунки встановлюємо, що оптимальна чисельність ратичних звірів в угіддях ДП «Колківське ЛГ» буде наступною: лось – 64 голів, козуля – 431 особина, дика свиня – 100 голів.

РОЗДІЛ 5. ЗАХОДИ З ОПТИМІЗАЦІЇ УМОВ ІСНУВАННЯ СВИНІ ДИКОЇ

5.1. Основи експлуатації поголів'я свині дикої

Вплив дикої свині на агроценози часто є причиною суперечок між користувачами мисливських угідь та аграріями, так як в деяких випадках місцеві популяції завдають відчутної шкоди сільськогосподарським культурам, і єдиним засобом боротьби з цим явищем в літній період пересічний громадянин вважає відстріл на «потравах». Однак, цей захід має відійти в минуле, і сьогодні ми не маємо права проводити безконтрольний відстріл «без правил», коли під постріл порушників правил полювання попадають високопродуктивні самки, середньовікові самці. Відстріл має носити цільовий характер і бути спрямованим, як на раціональне використання поголів'я, так і на підтримання оптимальної чисельності популяції. Крім того, у процесі полювання необхідно серед диких свиней (як і серед інших мисливських видів) селекційний відстріл. Селекційне вилучення має розглядатися як важливий захід щодо формування високопродуктивних популяцій, збереження їх генетичного і фізіологічного фонду. На жаль, навіть у таких випадках, коли проводиться селекційна робота, вона має однобічний характер, так як її найчастіше проводять лише серед самців. Самки, молодняк, напівдорослі і старі особини, що становлять більшу частину популяції, знаходяться поза увагою мисливствознавців, тобто тварини цих статевовікових груп не вилучається у потрібному відсотковому відношенні. У популяції необхідно підтримувати певне співвідношення всіх статевовікових груп. Без дотримання цього принципу неможливо отримати трофейних екземплярів, досягнути високої чисельності дикої свині. Відповідно до принципів такого відстрілу, з одного боку, запобігається нанесення шкоди сільськогосподарським культурам, а з іншого – виникає можливість спрямованого (цільового) вилучення тварин. Дуже важливим є підтримання чисельності диких свиней на рівні, що відповідає продуктивності угідь та збереження найбільш зрілих і сильних тварин. Мисливствознавці повинні

здійснювати оцінку стану всіх вікових груп стада і вилучати найменш перспективних тварин.

Найчастіше у період полювання потрапляють тварини, які упродовж своєї життєдіяльності характеризуються значною плодючістю. Оскільки основним принципом є підтримка оптимального стану популяції, потрібно врахувати, що тільки з фізично сильного, здорового цьогорічки виросте міцний підсвинок, який з часом сформується у трофейного самця. В першу чергу відстрілу підлягають ті особини з усіх вікових класів, які мають явно виражені фізичні недоліки. Зокрема у порушених біоценозах природній відбір гарантує селекційність, але в мисливських господарствах, де людина бере на себе роль регулятора чисельності (і особливо щільності) справа приймає дещо інший вигляд. Мисливці прагнуть досягнути значної чисельності мисливських тварин, регулюють чисельність хижаків, проводять підгодівлю, ветеринарні заходи, що знижують ймовірність епізоотій тощо. В результаті всіх цих заходів виживають ослаблені особини, життєво нестійкі, змінюються стереотипи поведінки. Зниження дії факторів природного відбору призводить до здрібнення тварин, але цінні якості популяції можна зберегти шляхом систематичної селекції шляхом відстрілу.

Для цього необхідно знати деякі риси морфології і біології дикої свині – вміти в природних умовах відрізнити цьогорічок від дворічок за характерними зовнішніми ознаками, а у дорослих тварин:

- визначати стать;
- знати середній прийнятий рівень розвитку (вага, розміри тіла, типове для даної популяції забарвлення і терміни линьки);
- терміни масового опоросу;
- вміти за поведінкою відрізнити здорового кабана від хворого або підранка.

Наприклад, самки з фізичними недоліками, які приводять неповноцінне потомство, яке в майбутньому стає причиною деградації популяції. Якщо має місце подібний випадок, потрібно відстрілювати самку, а потім весь її виводок. Сильні та здорові самки, які водять виводки є основою для підтримки якісного

стану популяції. Необхідно відзначити, якщо на першому році життя відсутні необхідні умови для повноцінного розвитку цьогорічок, то згодом надолужити згаяне буде не можливо. Відстріл самок необхідно проводити мисливствознавцями, або під їх контролем. Встановлено, що саме цьогорічки–сироти завдають найбільшої шкоди сільськогосподарським культурам. Такі тварини зазвичай концентруються на тій території, яку вони встигли освоїти та вивчити за життя їхньої матері. В зв'язку з відсутністю життєвого досвіду цьогорічки шукають найбільш легкодоступні корми. Цьогорічки, мати яких загинула в результаті неправильного відстрілу, позбавляються материнського молока, внаслідок цього вони не зможуть розвинути в фізично міцних, здорових тварин. Практично виходить, що відстрілюючи самку, у якої є поросята, ми послаблюємо популяцію. При проведенні відстрілу необхідно дотримуватися таких принципів:

- * 90% від запланованого обсягу добування мають складати цьогорічки і підсвинки (65-75% цьогорічки і 15-25% підсвинки);

- * решта – 10% – самки і самці, які перейшли вік зрілості (понад всім років), ялові самки, які не мали виводків протягом двох років поспіль і ходять самотньо;

- * відстрілюються підсвинки вагою менше 40 кг;

- * відстрілюються цьогорічки вагою менше 20 кг;

- * відстрілюють підсвинків і цьогорічок, шерстний покрив яких плямистого, світлого або чорного забарвлення;

- * протягом всього року заборонити відстріл здорових плодючих самок;

- * необхідно навчитися відрізняти самку від низькоякісного самця.

Слід пам'ятати, що відстрілу підлягає найслабша особина в стаді, при відстрілі самок ретельно врахувати всі обставини. Крім того, необхідно врахувати пізні терміни настання тічки, тобто відстрілювати в першу чергу самок, що опоросилися пізно.

При своєчасному відстрілі особин у віковій групі поросят в зимові місяці необхідно дотримуватися особливої обережності, щоб помилково не відстріляти альфа особину в стаді. Зрозуміло, що лише деякі самки можуть і повинні

благополучно пережити вік підсвинків, оскільки збільшення кількості самок у старших вікових категоріях негативно вплине на статеве співвідношення особин всередині популяції в цілому. Тому для підтримки оптимального статевого співвідношення рекомендується, при інших рівних умовах, відстрілювати самку, а не самця. Загалом, у загальному обсязі вилучення особин їх відсоток має бути низьким. Контроль над процесом відстрілу в цілому (і самців зокрема) необхідно проводити на конкретній території філії під жорстким контролем з боку користувача мисливських угідь, його співробітників. Самець, що підлягає добуванню має справляти враження фізіологічно міцної, зрілої особини.

Перед відстрілом необхідно повністю переконатися на основі чітких зовнішніх ознак, що самець дійсно підлягає вилученню. Якщо ж повної впевненості немає, вибракування проводиться не можна, оскільки існує небезпека помилкового відстрілу молодих, не цілком зрілих самців.

Самець, який подолав вік підсвинка і увійшов в більш старшу вікову категорію (понад 3 років), відстрілу не підлягає. Таких самців не можна вибракувати, навіть якщо за формальними віковими ознаками вони входять в групу особин, що підлягають відстрілу.

Відстріл молодих кабанів, які ще не досягли віку, коли їх можна відстріляти, часто виправдовують інтересами захисту природи і прагненням запобігти можливій шкоді сільському господарству (чого можна було б досягти іншими засобами). Однак такий неграмотний відстріл завдає природі куди більш серйозної шкоди. Відомо, що молодняк в основному тримається в лісах, де є хороша кормова база, і практично не залишає їх, зазіхаючи на сільськогосподарські угіддя вкрай рідко і лише на короткий термін. Аргумент, що молодняк має бути відстріляний, заснований на низькій кваліфікації, відсутності мисливської культури і незнанні основ управління популяціями мисливських тварин. Практично, при відсутності профілактичних заходів, шкоди сільському господарству можуть завдати стада підсвинків і свині з виводками поросят-цъогорічок. Серед них можна виділяти наступні групи:

* стада, що складаються з однієї самки з поросятами - цьогорічками (такі стада легко відрізнити від інших груп);

* стада, що складаються з декількох самок з поросятами - цьогорічками (у таких групах відстрілу зазвичай підлягає одна самка);

* стада, що складаються з підсвинків і їх старших братів і сестер або особин з інших виводків;

* змішані стада, в яких можна виділити самця - чотирирічку (особливо в період гону або при наявності хороших кормів) і самку з цьогорічками.

Всі інші, поодинокі особини можуть бути сікачами, яловими самками (порівняно рідше), хворими особинами, або старими самками, які відокремилися від стада і живуть самотійно. Сікачі під час гону практично ніколи не приєднуються до стад. Вони можуть лише випадково зустріти на своєму шляху стадо, і якщо в ньому є самки в тічці, сікачі залишається на ніч, а на ранок залишають стада. Слід додати, що в популяції в цілому, особини світлих або жовтуватих відтінків вважаються небажаними і збереженню не підлягають. Їх потрібно відстрілювати у віці поросят – цьогорічок або підсвинків. Наявність таких особин в старших вікових групах говорить про те, що відстріл був проведений не зовсім правильно, і цих особин потрібно вилучити. Виняток тут становлять провідні альфа – самки в заборонений для полювання період. З приводу появи в стадах особин світлих тонів або плямистих хотілося б пояснити наступне. Згідно робіт мисливствознавців подібні особини виникають в результаті зпарювання молодих самок-цьоголіток з молодими самцями, так як великих сікачів вони інстинктивно уникають. В результаті спарювання особин, які не досягли повноцінного фізичного розвитку особин і часто близькоспорідненого походження (інбридинг), з'являється виводок з нетиповим забарвленням. Зазвичай, таких тварин слід відстрілювати. Якщо в стаді з'являється самка, яка пороситься пізно, – відстрілюють весь виводок, включаючи і її. Але самку плямистого або світлого забарвлення, що досягла досить зрілого віку і добре сформована, не слід поспішати її відстрілювати, оскільки її потомства вже може бути абсолютно нормального забарвлення. Вона

не передасть у спадок небажані ознаки, які сама успадкувала. Спадковість, як відомо, володіє мінливістю, а природний відбір закріплює тільки ті ознаки, які відповідають найкращим умовам середовища.

5.2. Підгодівля дикої свині

Вимоги для корму наступні:

- калорійність;
- непромерзаючими (для використання в зимовий період);
- звичними для звірів, новий для себе корм дикі свині спочатку поїдають погано;
- бажано не дорогими.

В першу чергу для дикої свині важливий цілорічний доступ до води. Особливо вона важко переживає зиму, коли значні морози без снігу, тоді не може проламати лід, добратися до води, і молодняк, може гинути у великих кількості. Тому, в такі періоди року бажано періодично ламати лід в навколишніх болотах і дрібних водоймищах. Важливо також з цією метою у сухих місцях влаштувати ряд невеликих – розмірами 5 x 10 м і глибиною 1 - 1, 5 м водоймищ.

Кормові поля для дикої свині бажано розташовувати недалеко від місць днювання цього звіра. В першу чергу близько боліт і інших угідь з високими бонітетами для дикої свині. Краще поле розташовувати на узліссях лісу, або на полях, що входять в ліс. На крайній випадок – на полях в лісі. Однак, в цьому випадку збільшується вірогідність того, що при підході мисливців до веж доведеться перетинати переходи, стежки дикої свині, тим самим збільшуючи чинник турбування.

Зі спеціальних веж проводиться селекційний відстріл, облік чисельності, проведуть спостережень за поведінкою тварин. Вежею вважається спорудою з висотою до дна будиночка 10 - 12 м. Встановлюється вона з врахуванням: переважаючих вітрів, напрямків руху тварин на підгодівлю (поле) та від неї, а також під'їзних шляхів до вежі. Для ефективної роботи вежі, годівля тварин на майданчиках біля вежі повинна проводитись щоденно.

При плануванні відстрілу свині дикої з веж на кормових полях, розміри кормового поля не повинні бути більш, ніж 1 - 2 га. При більших стріляти особливо у стінках, скрутно, але не менше ніж 0, 6 - 0, 7 га, в іншому випадку врожай з'їдять за 2 - 3 доби (рис. 5.1).

Рис. 5.1. Кормове поле в угіддях в Осницькому лісництві (філія «Колківське лісове господарство»)

Кращою культурою для посівів кормових полів для дикої свині є овес, але не в чистому вигляді, а в поєднанні з викою і горохом. Полям, що засівають вівсом з горохом, вона надає перевагу перед іншими. Передпосівна підготовка ділянок кормових полів включає оранку на глибину 30 см на важких землях; лушення зораних полів дисковою бороною; посів насіння на полі; на наступному проході, після перенастроювання сівалки, внесення добрив; культивування посівів. При посівах наступних років, можна обмежуватися лушенням і культивацією. Норма висіву вівса 150 - 180 кг/га, у такому разі достатньо 140 - 150 кг насінного вівса на гектар. Якщо поле засівається зерноsumішшю овес +

горох, то кількість насіння вівса приймається за 80 - 90 кг/га, гороху 30 - 40 кг/га. Період посівів – друга половина - кінець квітня.

У заболочених біотопах заселених дикою свинею важко зберегти посажену картоплю й топінамбур від потрав відразу ж після посадки. Уникнути цього вдається, лише відсуваючи посадку на більш пізні строки, а також використовуючи електорпастуха й інші відлякуючі засоби. Іноді поля доводиться просто огороджувати. Топінамбур самовідновлюється протягом декількох років. В господарствах вирощують кращі сорти, у яких бульби розташовуються не концентрованими гніздами, а на значній площі й на різній глибині. Звірі не вибирають такі бульби повністю, їх залишається досить для самопоновлення культури. Із цілого ряду сортів топінамбура кращим виявляється гібрид 120.

Підгодівельний майданчик, з метою відстрілу звірів, розташовують на віддаленні 35 - 40 м від вежі, якщо розрахунок на застосування гладкоствольної зброї, або 50 - 100 м при використуванні нарізної. Розташування підгодівельних майданчиків аналогічно вимогам до розміщення кормових полів, за винятком того, що до них повинна бути прокладена дорога, з метою безпосереднього підвезення кормів (рис. 5.2). Не бажано влаштовувати підгодівельні майданчики разом для кабана і оленів. Останні часто відганяють кабанів від годівниць. У кабанів дуже добре розвинене почуття часу, що підтверджується точним (до хвилини) появою звірів на підгодівельних майданчиках.

Типовий набір обладнаного підгодівельного майданчика включає:

- вежу для спостереження і відстрілу;
- кормову площадку, обладнану навісом для забезпечення непромокання корму і «кліткою» для підгодівлі молодняка.

«Клітка» призначена для того, щоб поросята могли до неї проникнути, а дорослі особини – ні (рис. 5.3). При такій підгодівлі поросята завжди залишаються ситі і не травмуються дорослими. На майданчиках встановлюють корита 0, 5 x 2 м, з бортами 15 - 20 см, до яких прибивають поперечні жердини.

Живоловильницю влаштовують для відлову кабанів з метою розселення і оживлення крові.

Рис. 5.2. Підгодівельний майданчик в угіддях Колківського лісництва (філія «Колківське ЛГ»)

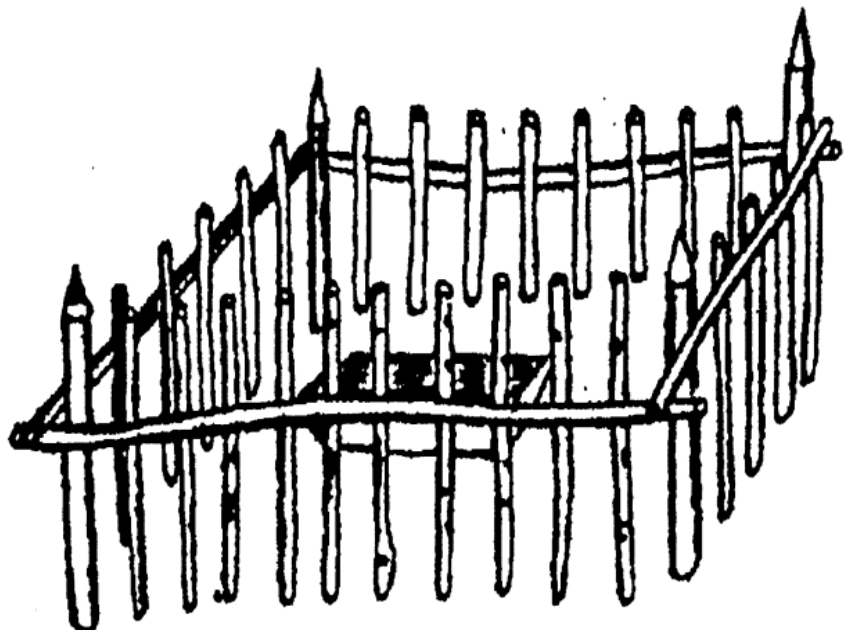

Рис. 5.3. Годівниця для поросят і підсвинків

Доцільно також поряд з підгодівельним майданчиком або кормовим полем, влаштувати «купальню» для диких свиней, в яких вони зможуть очищатися від паразитів (рис. 5.4). Влаштувати купальню не важко: виривається яма в землі, глибиною 1 м розмірами 1 x 2 м, дно викладають глиною шаром 0,5 м. В неї заливається бочка (200 л) відпрацьованого моторного масла. До того ж, досить сильний запах машинного масла послужить додатковим засобом залучення дикої свині до кормового поля або підкормового майданчика.

Рис. 5.4. Невелика «купальня» в угіддях Колківського лісництва (філія «Колківське лісове господарство»)

Крім покращення умов існування шляхом закладки кормових полів, влаштування «купалень», важливе значення мають інші біотехнічні заходи, зокрема підгодівля дикої свині. Розроблений раціон для підгодівлі звірів. Для нормального існування звірам необхідний білковий корм (бобові та зернові культури), які дозволяють накопичити достатню кількість жирових запасів. Для підгодівлі дикої свині доцільно використовувати зерно кукурудзи, гороху, пшениці, ячменю, а також топінамбур або картоплю, жолуді та ін. Раціон

доцільно доповнити кормовим буряком, сіном, травою тощо (табл. 5.1). Картопля і топінамбур подібні за своїми властивостями, для них характерна значна кількість вуглеводів, але не значною кількістю протеїну.

Таблиця 5.1

Рекомендовані варіанти добового раціону однієї особини свині дикої, кг

Види кормів	I		Види кормів	II
	Зима-весна	Літо-осінь		
Кукурудза	0,4	0,4	Зернові (овес, кукурудза та ін.)	2,0
Горох	0,3	0,3		
Макуха	0,2	0,2	Коренеплоди	4,0
Картопля (топінамбур)	1,5	1,5	Висівки	0,3
Буряк	1,0	–	Жолуді	0,5
Сіно	0,5	–	Сіно (взимку)	0,5
Трава	–	1,0	Трава (влітку)	1,0
Сіль	0,02	0,02		
Інші (тваринні корми)	0,5-0,6	0,5-0,6		

У табл. 5.1. запропоновані два варіанти підгодівлі дикої свині. В першому варіанті враховано період року.

5.3. Профілактичні заходи в угіддях філії

Ігнорування профілактичних та оздоровчих заходів, інколи і байдужість до епізоотій, які вже виникли, призводять до значної загибелі дичини, на відновлення поголів'я необхідно багато років. Вогнища інфекцій в таких випадках є потенційною загрозою для мисливських господарств. Задовільний стан мисливських угідь і благополуччя дичини у відношенні інфекцій є одним із важливих ланок у системі профілактики зоонозних захворювань у людей і в першу чергу мисливців і працівників мисливських господарств.

Багаторічні спостереження у мисливських господарствах показали, коли підгодівля викладається регулярно і в достатній кількості, дика свиня тримається угідь і не покидає їх. Однак, у тих випадках, коли природних кормів мало, а підгодівля відсутня, особливо у багатосніжні зими, тварини у пошуках корму відвідують фермерські господарства, наближаються до населених пунктів і

поїдають все, що знаходять, в тому числі і трупи тварин. У зимовий період були випадки, коли дикі свині поїдали підранки, яких не знайшли мисливці і підранки, від нанесених ран, загинули. Це може призвести до випадкового зараження диких свиней.

Серед вірусних захворювань надзвичайно поширеним у сучасних умовах і небезпечним для мисливських тварин і людини є сказ. Постійними поширювачами вірусу сказу залишаються домашні та дикі хижаки, а гризуни є переносчиками та природними резервуарами збудників багатьох заразних хворіб, а тому числі зоонозів. Не всі спалахи хворіб реєструють. Відомі випадки загибелі диких свиней від різних захворювань, але діагнози були іншими - виснаження від нехватки кормів, переохолодження, а так як розтин і лабораторні дослідження зазвичай не проводили, то не завжди можна було визначити істинні причини загибелі тварини. Аналіз спалахів захворювань диких свиней останніх років свідчить, що занесення інфекцій відбувається внаслідок порушення ветеринарно-санітарних вимог та ігнорування загальних профілактичних заходів керівниками і працівниками мисливських господарств. При зараженні і загибелі тварин, населення не знищували трупи, а вивозили і викидали, інколи у ліс. Дикі свині находили трупи, поїдали їх і заражалися. Внаслідок значна частина тварин захворіла і загинула. Спалахи захворювань є типовими випадками зараження диких тварин внаслідок грубих порушень карантинного режиму на фермерських господарствах. Працівники мисливських господарств не знаючи, як захистити диких тварин від інфекцій, проявляючи інертність і при небезпеці зараження кабанів чумою жодних заходів профілактичних не проводили. Розрізняють класичну чуму свиней та африканську чуму свиней. В останнє десятиліття в Україні широкого поширення набула африканська чума свиней.

Площі, заселені окремими видами гельмінтів, внаслідок стереотиповості значно менше регіону поширення мисливських тварин. Для диких свиней, серед яких поширене гельмінтозне захворювання метастронгілез, такими ділянками є заплавні вільшанники та інші, переважно листяні ліси. Тут існують багаточисельні дощові черви, які є проміжними господарями паразитів.

Зараження диких свиней відбувається при поїданні черв'яків протягом всього теплого періоду. Профілактичним заходом у боротьбі з метастронгілезом може бути відволікання диких свиней у безпечні для даного виду місця шляхом літньої підгодівлі звірів.

Всі шляхи і можливості зараження диких свиней та інших ратичних інфекціями та інвазіями відноситься також до лося, благородного і плямистого оленів, козулі, зубра, лані, які існують в угіддях Волинської області.

Мисливці та єгері часто не знають епізоотичну обстановку в регіоні, а також які види звірів і за якими захворювання неблагополучні. Це посилюється ще тим, що мисливці нерідко порушують санітарно-гігієнічні вимоги і без попереднього огляду ветеринарними спеціалістами вживають в їжу м'ясо диких тварин, які можуть бути в деяких випадках джерелом зараження людей. Мисливці та єгері можуть заражатися при відстрілі і розтині диких свиней та знятті і первинній обробці шкур. Найбільшу загрозу для людей представляють м'ясо заражене трихінелами, особливо в таких випадках, коли мисливці спішно, інколи біля багаття готують страву, без ретельної прожарки (варіння) м'яса. Більшу небезпеку представляє копчене м'ясо домашнього приготування, якщо м'ясо не проходило лабораторного дослідження на трихінелез. Населення, яке споживає таке м'ясо, зазвичай хворіє трихінелами.

Трихінелаз у людей реєструються з різною частотою майже у всіх країнах світу. Вони досить часто хворіє групою, інколи із смертельним наслідком. Проявляється захворювання у людей лихоманкою, значною слабкістю, спрагою, сонливістю, відчуттям страху, м'язовими болями тощо. Повністювилікуватися при м'язовій формі трихінелез не вдається.

Перенесення збудників зоонозних захворювань людині відбувається шляхом прямого контакту з хворими тваринами, через укуси хижаків і гризунів, при розтині туш крупних тварин, при знятті шкури, можливо також зараження шляхом непрямого контакту - через ґрунт, воду, заражені продукти тваринного походження. З метою запобігання захворювань людей необхідно дотримуватись таких вимог:

- підтримувати стійке благополучне середовище диких тварин у мисливських господарствах із заразних захворювань і в першу чергу загальними для людини і тварин;
- проводити санітарно-освітню роботу з мисливцями, егерями і працівниками мисливських господарств із суворим дотриманням ними вимог особистої гігієни і покращення ветеринарно-санітарного стану угідь;
- вживати в їжу м'ясо диких тварин і птахів після перевірки і дозволу ветеринарних спеціалістів, а туші диких свиней після додаткового дослідження на трихинелез, африканську чуму свиней. Необхідно ретельно проварювати і особливо прожарювати м'ясо дичини;
- з метою розсередження тварин в угіддях влаштовуються достатню кількість підгодівельних майданчиків із значним розривом один від другого, подалі від магістральних доріг та населених пунктів;
- не допускаються перенаселення угідь дичиною. Чисельність її регулюються відстрілом і відловом;
- хворі та виснаженні тварини підлягають відстрілу;
- суворо дотримуватися правил особистої гігієни, оберігати руки від порізів, особливо при зніманні шкури тварин;
- знаходячись на полюванні не потрібно пити воду із стоячих водойм або калюж. Її можна вживати лише після кип'ятіння або знезараження хімічними препаратами.

5.4. Регулювання чисельності хижаків

Питання про значення хижаків у мисливському господарстві є одним із важливих проблем екології. З цієї позиції хижацтво розглядається, як явище, що компенсує смертність від інших причин. Загальновизнане позитивне значення хижаків в оздоровленні популяції дичини. Необхідність зменшення їх чисельності може виникнути внаслідок некомпенсаторної природи хижака. Це часто спостерігається у взаємовідношеннях вовка з ратичними, зокрема з дикою

свинєю, а також інших хижаків по відношенню до окремих видів дичини. Хижаки завжди були і повинні залишатися компонентом екосистем.

Одним із основних хижаків, які наносять шкоду поголів'ю дикої свині, є вовк. Із зниженням чисельності вовка значно збільшується продуктивність мисливських угідь. Заходи з регулювання чисельності хижака не можуть бути ефективним без участі населення і тим більше без участі працівників лісового і мисливського господарств. Працівники лісового господарства краще обізнані, ніж хто інший, про стадії існування вовка у різні періоди року або про появу хижака в угіддях філії. Оперативність відомостей про місцезнаходження хижаків – одне із невідмінних умов для їх успішного добування.

Важкість добування вовків визначається їх високорозвиненою вищою нервовою діяльністю, зокрема високорозвиненим інстинктом обережності, який виробився і сформувався по відношенню до людини - переслідування вовка - упродовж тисячоліття. Інстинкт обережності хижака не залишається незмінним, він змінюється відповідно до умов середовища, які теж змінюються, способом і засобами переслідування вовка людиною. Одночасно інстинкт обережності у вовка доповнюється високорозвинутою умовнорефлекторною діяльністю і особистим життєвим досвідом кожного хижака. Труднощі у добуванні корму сприяють розвитку у вовка сили і витривалості. Добові переходи вовка інколи можуть досягати до 100 і більше кілометрів. Він пристосований до довгого голодування.

Вибір способів і засобів боротьби з вовком визначаються зазвичай умовами його існування – характером природного ландшафту. Найбільш ефективними способами в умовах Волинського Полісся, які характеризуються значними захисними властивостями, є: пошук лігв у весняний період, добування хижаків «на вабу» в осінній період, на приваду тощо. Успішність добування хижака на приваду підвищується, якщо зазделегідь проведена спеціальна підготовка, яка полягає у попередньому викладці привади у місцях потенційного існування виду.

Крім вовка, в угіддях філії поширені лисиця, єнотоподібний собака, можливе проникнення на територію шакала. Однак, вони майже не впливають на чисельність поголів'я дикої свині. Загрозу хижаки можуть представляти для молодняка свині дикої. Добути вони можуть поросят лише випадково.

Інколи відбувається переміщення вовка з угідь філій «Маневецьке ЛГ» і «Ківерцівське ЛГ». Однак, в угіддях філії «Колківське ЛГ» ведеться активна боротьба з хижаким. За період з 2019 по 2023 роки в угіддях філії добуто 12 вовків. Крім вовка в угіддях підприємства добувають інших хижаків і шкідливих для мисливського господарства диких тварин (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Добування хижих та шкідливих тварин і птахів в угіддях філії «Колківське ЛГ»

Види тварин	Кількість добутих тварин за роками, шт.					У середньому
	2019	2020	2021	2022	2023	
Вовк	3	1	3	5	-	3
Лисиця	32	18	22	20	-	18
Бродячі собаки, коти	37	36	23	34	-	26
Ворони сірі	20	34	26	25	-	21
Сороки	13	15	17	15	-	12

Добування лисиці незначне, щорічно мисливці в середньому добувають 18 голів. Добування хижакими поросят дикої свині можливо лише випадково.

5.5. Охорона мисливських угідь

Недостатню охорону тварин, наявність браконьєрства не можна компенсувати ні штучним розселенням дичини, ні відтворенням, ні підгодівлею, ні підвищенням якості угідь. Боротьба з браконьєрством - важка і небезпечна робота, яка вимагає особливої підготовки і кваліфікації егерів. На кожний виявлений випадок порушення правил полювання складається протокол (акт) з вказанням особи порушника, характеру місця і часу порушення, який підписується особою що склала акт, порушником, а при відмові ним підписання – двома свідками.

У випадку грубого порушення правил полювання у браконьєра вилучаються вогнепальна зброя. Зброя, на яку немає дозволу органів МВС, а також продукція незаконного полювання повинні бути вилучені за будь-яких обставинах.

Аналізуючи матеріали (акти) порушень правил полювання, я прийшов до висновку, що робота по боротьбі з браконьєрами у філії організована задовільно. Так єгері щорічно у середньому складали понад 20 протоколів, лише з початком російської агресії кількість порушників правил полювання зменшилось (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

Заходи з охорони фауни у філії «Колківське ЛГ»

Перелік заходів	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Проведено рейдів	163	140	152	45	15
Виявлено випадків браконьєрства	48	27	26	10	1
Складено протоколів	48	27	26	10	1
Вилучено зброї	3	5	7	1	–
Прочитано лекцій	1	1	1	2	1
Опубліковано статей	2	3	2	8	3
Проведено виступів по радіо	–	–	–	–	–
Передано матеріалів в органи прокуратури	1	1	–	2	–

У 2019 р. єгерською охороною складено найбільше протоколів з порушення правил полювання – 48. Простежується залежність кількості проведених рейдів з виявленими випадками порушень правил полювання. Упродовж 2019-2022 рр. у браконьєрів вилучено 16 рушниць. З метою профілактики порушень правил полювання публікуються статті на природоохоронну тематику у ЗМІ. З 2014 по 2020 р. єгерська охорона філії становила вісім працівників. З 2021 зменшилась до чотирьох осіб. У 2019 р. єгерською охороною затримано чотирьох жителів с. Велика Осниця, які проводили незаконне полювання. У них було конфісковано три рушниці рушниці.

ВИСНОВКИ

Упродовж 2017-2024 р. в угіддях філії «Колківське лісове господарство» зареєстроване істотне зменшення чисельності дикої свині, зумовлене в основному захворюванням – африканською чумою диких свиней. З 2020 р. чисельність виду в угіддях філії менша оптимальної, але більша трьох особин на 1000 га (за винятком 2023 р.), що дозволяє проводити полювання згідно «Настанови з упорядкування мисливських угідь». Мисливські угіддя філії характеризуються III бонітетом для дикої свині, що зумовлює необхідність проведення комплексу заходів з покращення умов існування виду, зокрема підгодівлі.

Крім підгодівлі, збільшення чисельності поголів'я в угіддях філії, можна досягти покращенням охорони угідь та раціональним використанням ресурсів, зокрема:

- 90% від запланованого обсягу добування мають складати цьогорічки і підсвинки (65-75% цьогорічки і 15-25% підсвинки);

- решта – 10% – самки і самці, які перейшли вік зрілості (понад всім років), ялові самки, які не мали виводків протягом двох років поспіль і тримаються поодинці;

- добуванню підлягають підсвинки вагою менше 40 кг;

- необхідно відстрілювати цьогорічок вагою менше 20 кг;

- підлягають добуванню підсвинки і цьогорічки шерстний покрив яких плямистого, світлого або чорного забарвлення;

- упродовж року забороняється добувати здорових плодючих самок;

- мисливствознавцям необхідно вміти відрізнити самку від самця, який характеризується низькими фізіологічними даними.

Вливі інших чинників (погодні умови, хижаки) на поголів'я дикої свині в угіддях філії незначний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабіч О. Г., Камінецький В. К. Формування популяцій та динаміка чисельності копитних у Національному природному парку «Азово-Сиваський» // Наукові доповіді НАУ. – 2008. – № 2 (10). – С. 11-27.
2. Білий В. В. Вольєрне мисливське господарство на Рівненщині та перспективи його розвитку // Наукові основи підвищення продуктивності та біологічної стійкості лісових урбанізованих екосистем: 55 наук.-техн. конф. професорсько-викладацького складу, наукових працівників, докторантів та аспірантів ЛГФ НЛТУ України, (19-21 травня 2005 р., м. Львів). – Львів, 2005. – С. 3-5.
3. Білий В. В. Еколого-гігієнічні аспекти функціонування вольєра для розведення дикої свині // Лісове господарство, паперова і деревообробна промисловість: міжвід. наук.-техн. зб. НЛТУ України. – Львів, 2006. – Вип. 30. – С. 278-281.
4. Болденков С., Крайнев Е. Копытные на Украине // Охота и охот. хоз-во. –1975. – № 7. – С. 9.
5. Болденков С., Крайнев Е. Расселение охотничьих животных на Украине // Тез. докл. 3 всесоюз. семинара-совещ. по акклиматиз. и реакклимат. охот. животных. – Минск. – 1978. – С. 19-20.
6. Бондаренко В.Д., Делеган І.В., Татаринів К.А., Чернявський М.В. та ін. Мисливствознавство. – К.: РНМК ВО, 1993. – 197 с.
7. Бондаренко В.Д. Біотехнія. Навч. посібник. - Львів: ІЗМН, 1998. - 260 с.
8. Бондаренко В.Д., Біотехнія. Навчальний посібник. Ч. 2. – Львів, 2002. – 352 с.
9. Бондаренко В. Д., Делеган І. В., Кьогалмі Т., Татаринів К. А. Мисливська зброя, полювання, ведення мисливського господарства: Навч. посібник. - Київ: НМК ВО, 1993. - 120 с.
10. Бондаренко В. Мисливці і дичина - кого більше? // Лісовий і мисливський журнал. 1996. № 3. - С. 8-9.

11. Бондаренко В.Д., Ходзінський В.П., Казимир М.М., Білий В.В. Оцінка якості середовища існування мисливських тварин методом картування біотопів // Наукові дослідження на об'єктах природно-заповідного фонду Карпат та стан збереження природних екосистем в контексті сталого розвитку : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 25-річчю Карпатського НПП. – Яремче, 2005. – С. 22-25.

12. Бондаренко В. Чорна фарба для бракон'єра. А що далі? // Лісовий і мисливський журнал. 1998. № 1. - С. 15.

13. Волох А.М. Міграції кабана та їхня роль у формуванні південних маргінальних популяцій в Україні // Вопросы биоиндикации и экологии. – Запорожье: Изд-во Запор. гос. ун-та. – 2002. – Вып. 7. – № 2-3. – С. 203-210. Гром М. М. Впорядкування мисливських угідь: Навчальний посібник. – Львів: УкрДЛТУ, 2003. – 106 с.

14. Гузій А. І., Іванюк І. Д., Кусік В. М., Хоецький П. Б. Мисливствознавство : навчальний посібник. – Харків: Мачулін, 2017. – 276 с.

15. Гунчак Микола. Стан популяцій диких копитних тварин у Карпатах // Великі ссавці Карпат. – Матеріали міжнар. екологічної конф. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. – С. 7-11.

16. Делеган Іван.В., Делеган Ірина І., Делеган Іван І. Біологія лісових птахів і звірів. – Львів: Поллі, 2005. – 599 с.

17. Казимир М. Боротьба з бракон'єрством – важливий напрямок мисливськогосподарської діяльності / М. Казимир // Розточанський збір 2000 : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Вид-во “Меркатор”, 2001. – Кн. 2. – С. 131-132.

18. Корнеєв О.П. Довідник мисливця та рибалки. – Київ: Урожай, 1972. – 237 с.

19. Корнеєв А.П. Колебания численности дикого кабана на Украине и рациональные нормы плотности его поголовья в охотничьих хозяйствах // Труды IX Международного конгресса биологов-охотоведов. – М., 1970. – С. 812-813.

20. Корнеев А., Кричевская Ц. Кабан в лесах Украины // Охота и охотничье хозяйство. – 1967. - № 4. – С. 22.
21. Мазепа В.Г., Бондаренко В.Д. Кормова база мисливського господарства: Методичні вказівки. -Львів, 1998. - 24 с.
22. Настанова з упорядкування мисливських угідь. – Київ, 2002. – 112 с.
23. Рудишин М. П., Мурський Г. М. Методичні рекомендації по заготівлі природних кормів для мисливських тварин. - Львів, 1986. - 20 с.
25. Рудишин М.П., Мурський Г.М., Татаринів К.А. Раціональне ведення мисливського господарства. – Львів: Каменяр, 1987. – 181 с.
25. Сокур І.Т. Ссавці фауни України і їх господарське значення. Радянська школа. - К.: 1960. – 212 с.
26. Татаринів К. А. Звірі західних областей України. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – 187 с.
27. Татаринів К.А. Фауна хребетних заходу України. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1973. – 257 с.
28. Турчак Ф.М., Шейгас І.М., Ткаченко О.О. Рекомендації з визначення фактичної і оптимальної кількості копитних тварин у Поліссі України // Збірник рекомендацій з лісового господарства та захисного лісорозведення. – Харків: УкрНДІЛГА, 1993. – С. 57-73.
29. Ходзінський В. П. До питання про вплив ріючої діяльності ратичних тварин на природне поновлення лісу // Наукові основи підвищення продуктивності та біологічної стійкості лісових урбанізованих екосистем: матеріали 55 наук.-техн. конф. професорсько-викладацького складу, наукових працівників, докторантів та аспірантів ЛГФ НЛТУ України, (19-21 травня 2005 р., м. Львів). – Львів, 2005. – С. 76-78.
30. Хоєцький П. Б. Ведення мисливського господарства в угіддях державного підприємства "Маневицьке ЛГ" // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.1. – С. 45-53.
31. Хоєцький П. Б. Ведення мисливського господарства у Державному підприємстві "Володимир-Волинське лісове мисливське господарство" //

Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.8. – С. 17-24.

32. Хоєцький П.Б. Вплив екологічних та антропогенних факторів на чисельність мисливських звірів в заповідних екосистемах // Проблеми ландшафтної архітектури, урбоєкології та озеленення населених місць. - Матеріали Першого міжнар. семінару. – Том. 2. – Львів, 1998. – С. 75-81.

33. Хоєцький П.Б. Динаміка чисельності дикої свині (*Sus scrofa* L.) у Західному регіоні України // Лісівництво і агролісомеліорація. - Харків: УкрНДІЛГА, 2009. – Вип. 115. – С. 291-296.

34. Хоєцький П.Б. Добовий хід звірів у Західному Лісостепу // Науковий вісник. Зб. науково-техн. праць. – Вип. 8.1. – Львів: УкрДЛТУ, 1998. – С. 11-13.

35. Шейгас И. Н., Турчак Ф. Н., Ткаченко А. А. Учет копытных в условиях Украинского Полесья // Лесное хозяйство. – 1991. – № 7. – С. 36-38.

36. Яриш В. Л. Динаміка чисельності благородного оленя та козулі в лісових біоценозах гірського Криму // Заповідна справа в Україні. – Т. 11. – Вип. 1. – 2005. – С. 29-31.

37. Briedermann Lutz. Zur Reproduktion des Schwarzwildes in der Deutschen Demokratischen Republik // Tagungsber. Dtsch. Akad. Landwirtschaftswiss. – Berlin. – 1971. – № 113. – P. 169-186.

38. Meynhardt H. 10 Jahre unter Wildschweinen. III Randornung und Rauschziet // Wild und Hund. – 1983. – V. 86. – № 18. – P. 53-56.

ДОДАТКИ

Оптимальна щільність основних видів мисливських тварин в залежності від середнього класу бонітету (Поліська лісомисливська зона)

Середній клас бонітету	Оптимальна щільність (голів/тис. га) для основних видів мисливських тварин						
	Лось	Олень	Козуля	Кабан	Засць	Куниця	Тетерук
1,0	10,0	15,0	57,0	8,0	80,0	12,0	70,0
1,1	9,7	14,5	55,0	7,8	77,0	11,7	68,0
1,2	9,4	14,1	53,5	7,6	75,0	11,4	66,0
1,3	9,1	13,6	51,5	7,4	72,0	11,1	64,0
1,4	8,8	13,2	50,0	7,2	69,0	10,8	62,0
1,5	8,5	12,7	48,0	7,0	66,0	10,5	60,0
1,6	8,2	12,3	46,5	6,8	64,0	10,2	58,0
1,7	7,9	11,8	44,5	6,6	61,0	9,9	56,0
1,8	7,6	11,4	43,0	6,4	58,0	9,6	54,0
1,9	7,3	10,9	41,0	6,2	56,0	9,3	52,0
2,0	6,9	10,4	39,0	6,0	53,0	9,0	50,0
2,1	6,6	10,0	37,0	5,8	51,0	8,7	48,0
2,2	6,3	9,5	35,5	5,6	48	8,4	46,0
2,3	6,0	9,1	33,5	5,4	46,0	8,1	44,0
2,4	5,7	8,6	32,0	5,2	43,0	7,8	42,0
2,5	5,4	8,2	30,0	5,0	41,0	7,5	40,0
2,6	5,1	7,7	28,5	4,8	30,0	7,2	38,0
2,7	4,8	7,3	26,5	4,6	36,0	6,9	36,0
2,8	4,5	6,8	25,0	4,4	33,0	6,6	34,0
2,9	4,2	6,3	23,0	4,2	31,0	6,3	32,0
3,0	3,8	5,8	21,0	4,0	28,0	6,0	30,0
3,1	3,5	5,4	19,0	3,8	25,0	5,7	28,0
3,2	3,2	4,9	17,5	3,6	23,0	5,4	26,0
3,3	2,9	4,5	15,5	3,4	20,0	5,1	24,0
3,4	2,6	4,0	14,0	3,2	17,0	4,8	22,0
3,5	2,3	3,6	12,0	3,0	15,0	4,5	20,0
3,6	2,0	3,1	10,5	2,8	13,0	4,2	18,0
3,7	1,7	2,7	8,5	2,6	11,0	3,9	16,0
3,8	1,4	2,2	7,0	2,4	9,0	3,6	14,0
3,9	1,1	1,7	5,5	2,2	7,0	3,3	12,0
4,0	0,7	1,2	4,0	2,0	5,0	3,0	10,0
4,1	0,5	0,8	2,5	1,8	4,0	2,7	8,0
4,2	0,3	0,4	1,0	1,6	3,0	2,4	6,0
4,3	0,2	0,2	0,5	1,4	2,0	2,1	4,0
4,4	0,1	–	–	1,2	1,0	1,8	2,0

Середній клас бонітету	Оптимальна щільність (голів/тис. га) для основних видів мисливських тварин						
	Лось	Олень	Козуля	Кабан	Заяць	Куниця	Тетерук
4,5	–	–	–	1,0	0,5	1,5	–
4,6	–	–	–	0,8	–	1,2	–
4,7	–	–	–	0,6	–	0,9	–
4,8	–	–	–	0,4	–	0,6	–
4,9	–	–	–	0,2	–	0,3	–
5,0	–	–	–	0,1	–	–	–